

Az ószövetségi Izrael története

Sola Scriptura

Teológiai Főiskola

Budapest, 2011

A könyv Stramszki István – Nagy Viktória: A Megváltás története / Izrael története című, kéziratot főiskolai jegyzetének (SSTF) átdolgozott, bővített kiadása.

Az átdolgozást végezte:

Nagy Viktória

Első kiadás, 2011

A bibliai idézetek forrása a Károli Gáspár által fordított Szent Biblia.

TARTALOM

1. Bevezetés

- 1.1. A könyv célkitűzése
- 1.2. Izrael története mint a „megváltás története”

2. Kronológiai áttekintés

3. A pátriárkák kora

- 3.1. Ábrahám
  - 3.1.1. Lót
- 3.2. Izsák
- 3.3. Jákob
- 3.4. József

1. Bevezetés

1.1. A könyv célkitűzése

Az utóbbi évtizedekben megnőtt az ókori Izrael történelmével foglalkozó magyar nyelvű kiadványok száma.¹ Tankönyvünk leginkább új szemléletével, nem szakemberek számára is könnyen érthető stílusával és tanulást segítő szövegtagolásával tér el a korábbi, hasonló könyvektől. Fő célkitűzésünk, hogy a zsidóság korai történelmét – rendhagyó módon – az Ószövetség történeti könyveire mint elsődleges forrásra tekintve foglaljuk össze. A könyv ezért tudatosan nem tér ki a különböző történetkritikai elméletekre és bonyolult teológiai vitákra. Jelen megközelítésünk szerint ugyanis a könyv célja nem az, hogy áttekintést adjon arról, hogy egy-egy tudós hogyan vélekedik az Ószövetség történeti valóságáról vagy egyes szövegrészek értelmezéséről, hanem az, hogy megismertesse a Biblia álláspontját Izrael népének ószövetségi történelmével kapcsolatban. A

---

¹ A teljesség igénye nélkül: John Bright: *Izrael története*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1983; Henk Jagersma: *Izrael története az ószövetségi korban*, I. köt., Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1991; Jacob Allerhand: *A zsidóság története – Ókor*, Makkabi, Budapest, 1993; Israel Finkelstein – Neil Asher Silberman: *Biblia és régészet – Az ókori Izrael történelmének két arca*, Gold Book, Budapest, 2001; J. Maxwell Miller – John H. Hayes: *Az ókori Izrael és Júda története*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Piliscsaba, 2003; Sebastian Bock: *A bibliai Izrael története*, Jel Kiadó, Budapest, 2006; Nagy Antal Mihály: *Izrael története*, Sárospataki Református Teológia, Sárospatak, 2007; Karasszon István: *Izrael története a kezdetektől Bar-Kochbáig*, Új Mandátum, Budapest, 2009.

szövegeket a maguk összefüggésében vizsgáljuk, és az egyes történetek elemzésén túl – ahol erre lehetőség nyílik – a bibliai leírás időpontjait, helyszíneit és szereplőit is igyekszünk beilleszteni az ókori Közel-Kelet történelmébe. Célunk tehát nem egy klasszikus teológiai tankönyv összeállítása volt, hanem az, hogy hasznos és egyszerű segítséget nyújtsunk az Ószövetség történeti könyveinek tanulmányozásához. E könyv ezért nem pusztán teológia szakos hallgatóknak készült, hanem minden olyan olvasónak, akit mélyebben érdekel az Ószövetség világa.

1.2. Izrael története mint a „megváltás története”

A Biblia történelem- és emberszemlélete

Mielőtt Izrael ószövetségi történelmét tanulmányozni kezdenénk, helyezzük el ezt a hozzávetőlegesen kétezer éves időszakot a Biblia történelem- és emberszemléletében.

A Biblia történelemszemlélete lineáris, tehát azt állítja, hogy a föld nem volt mindig, és nem lesz mindig. A földi történelem kezdőpontja a teremtés, végpontja a föld pusztulása és újjáteremtése.

„Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és puszta volt.” (1Móz 1,1–2/a)

„Ezután láttam új eget és új földet, mert az első ég és az első föld elmúlt... És mondta az, aki a királyiszékekben ült: Íme mindent újjá teszek...” (Jel 21,1. 5)

A Biblia tehát a föld teremtésének történetével kezdődik, és annak pusztulásával, illetve újjáteremtésével ér véget. A kezdőpont és a végpont közötti korlátozott időszak az emberiség története.

A Biblia szerint az első emberpár maga választotta a bűnt, és ezzel megpecsételte mind saját, mind az egész emberiség történelmét: „Annak okáért egy ember által jött be a világra a bűn, és a bűn által a halál, és akképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenek vétkeztek.” (Rm 5,12) Az első bűnesettől kezdődően életünket egy nagy küzdelem² mentén éljük, amely a jó és a gonosz erők között folyik saját belső lelki világunkban, illetve az emberi társadalomban: „A bűn az ajtó előtt leselkedik, és rád van vágyódása, de te uralkodjál rajta” (1Móz 4,7) „Öltözzétek fel az Istennek minden fegyverét, hogy megállhassatok az ördögnek minden ravaszságával szemben. Mert

---

² A kifejezés Dn 10,1-ből származik, ahol a cábá' (צבא) héber kifejezés pontosabb fordítása: küzdelem, konfliktus, háború, sereg.

nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, amelyek a magasban vannak.” (Eféz 6,11–12) *„Józanok legyetek, vigyázzatok, mert a ti ellenségeitek, az ördög, mint ordító oroszlán szertejár, keresvén, kit elnyeljen: akinek álljatok ellen...”* (1Pt 5,8–9/a)

A bűn ellen folytatott küzdelem isteni segítség nélkül teljesen esélytelen. *„Elváltoztathatja-e bőrét a szerecsen, és a párduc az ő foltosságát? Úgy ti is cselekedhettek jót, akik megszoktátok a gonoszt.”* (Jer 13,23) *„Bizony, bizony mondom néktek, hogy mindaz, aki a bűnt cselekszi, szolgálja a bűnnek.”* (Jn 8,34) *„Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de látok egy másik törvényt az én tagjaimban, amely ellenkezik az elmém törvényével, és rabul ad engem a bűn törvényének...”* (Rm 7,22–23) Az ember ebben a bűnnek eladott, tehetetlen állapotában segítségre, bibliai fogalommal élve *megváltásra* szorul.

A megváltás fogalma a Bibliában

A *megváltás* kifejezés az ókor, a bibliai idők embere számára a mindennapokból ismert fogalom volt. Az ókori rabszolgatartó társadalmakban emberek tömegei éltek teljes jogfosztottságban, kiszolgáltatottan, mintegy „beszélő szerszámként”. Ezeknek az embertömegeknek a helyzete teljesen reménytelen volt: elvesztették önrendelkezési jogukat, mások tulajdonát képezték, amin csak akkor tudtak változtatni, ha visszavásárolták szabadságukat. Ez azonban az akkori gazdasági-jogi viszonyokat tekintve szinte teljesen lehetetlen volt, mert mindenük gazdájuk tulajdonát képezte. Helyzetük olyan csapdát jelentett, amelyből nem volt kiút, és segítség számukra csak kívülről, egy másik embertől jöhetett, aki felszabadította, megváltotta őket szolgaságukból.

A Biblia fogalomvilágában a *megváltás* mélyebb értelme a Megváltó helyettes áldozatára utal. A bűnnek kiszolgáltatott állapotunkban csak olyan valaki segíthet rajtunk, aki „ki tudja fizetni” helyettünk bűnadósságainkat azáltal, hogy magára vállalja bűneink büntetését. Noha rabságunk erkölcsi jellegű, helyzetünk csöppet sem jobb vagy könnyebb, mint az egykori rabszolgáké volt. Ugyanúgy nem vagyunk a magunk és akaratunk urai, sőt még mélyebb a megkötözöttségünk, mivel az természetünkéből, jellemünkéből, azaz belülről fakad. Ráadásul sokszor nem is vagyunk tudatában elesettségünknek. Kifejezetten „jól érezzük” magunkat „szolgai állapotunkban”, a „*bűn ideig-óráig való gyönyörűségében*”. (Zsid 11,25) Mindehhez tegyük hozzá azt is, hogy az ember rabszolgatartója, Sátán, aki „*emberölő volt kezdettől fogva*” (Jn 8,44), semmi áron nem hajlik arra, hogy áldozatát szabadon engedje.

Csak az isteni erő képes arra, hogy beleegyezésünkkel és velünk együttműködve átformálja lelkünket, ténylegesen megszabadítson bennünket azoknak a bűnöknek a fogságából, amelyekkel tovább már nem akarunk együtt élni. A Biblia tanítása szerint az ember önerőből – neveléssel vagy önfegyelemmel – soha nem tudna végérvényesen kilépni Sátán bűnköréből, ellenben Krisztust segítségül hívva „*valósággal szabad*” lehet (Jn 8,36).

Végiggondolva az ember „különleges rabszolgaságát”, még pontosabban rajzolódik ki előttünk az értünk folyó nagy küzdelem, és Krisztus áldozatának, a megváltás művének nagyszerűsége és értelme. „*Tudván, hogy nem veszendő holmin, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg a ti atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből, hanem drága véren, mint hibátlan és szeplőtlen bárányén, a Krisztusén. Aki eleve el volt ugyan rendelve, a világ megalapítása előtt, megjelent pedig az idők végén érettetek.*” (1Pt 1,18–20)

A megváltási terv fogalma

Az egyes emberért és az egész emberiségért folytatott isteni küzdelem nem véletlenszerű, hanem egy előre lefektetett terv – nevezzük „megváltási tervnek” – szerint zajlik. Az Újszövetség ezt *titoknak* nevezi, amelyet Isten már a világ megalapítása előtt kigondolt, azonban teljes értelme csak lassan bontakozik ki a világmindenség lakói előtt. „*Megismertetvén velünk az Ő akaratának titkát az Ő jókedve szerint, amelyet eleve elrendelt magában az idők teljességének rendjére nézve, hogy ismét egybeszerkeszt magának mindeneket a Krisztusban, mind amelyek a mennyekben vannak, mind amelyek e földön vannak; Őbenne, akiben vettük is az örökséget, eleve elrendeltetvén annak eleve elvégzése szerint, aki mindent az ő akaratának tanácsából cselekszik.*” (Eféz 1,9–11) A megváltási terv célja tehát a bűn teljes megsemmisítése, hogy Teremtő és teremtmény között újra helyreálljon a harmónia. A világmindenségnek ez az újbóli egysége azonban csak a Megváltó áldozata árán válik lehetségessé. A Biblia *evangéliuma*, vagyis „jó híre” az, hogy Krisztus halála, ugyanakkor győzelme által a bűn végül örökre eltűnik majd a teremtett világokból.

A megváltási terv fő szakaszai

Isten a történelem folyamán számos formában – írott kinyilatkoztatás, próféciák, Istentől küldött közvetítők, egyéni tapasztalatok által – próbálta felhívni az emberek figyelmét a jó és gonosz közti nagy küzdelemre, a szabad választás fontosságára és a vele való szövetség egyedül szabadító voltára. A Biblia történelmünket alapvetően három nagy korszakra bontja.

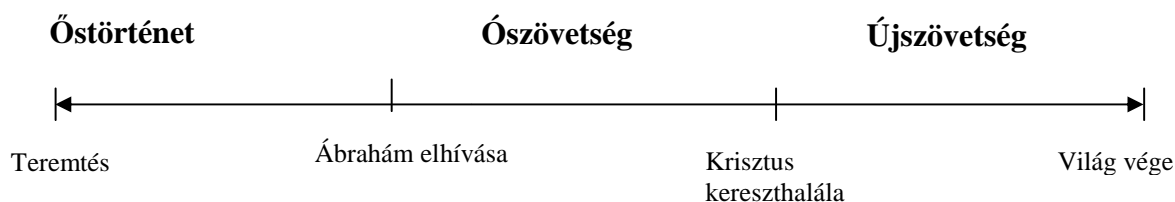
1. *Őstörténet* – ahol Isten egyes emberek által próbálta bemutatni önmagát és az ember

helyzetét (pl. Énók, Noé). Az emberiségnek erről a közös, kezdeti történetéről szól 1Móz 1–11. fejezete a teremtéstől a vízözönig és Bábelig.³

2. *Ószövetség* – ahol Isten egy választott nép, a zsidóság által igyekezett bizonyosságot tenni törvénye áldásairól. Könyvünk ezt az időszakot tekinti át.

3. *Újszövetség* – ahol Isten ugyan egyénileg hív ki embereket a világból, de közösségbe vezeti őket, hogy (az *egyház* kifejezés eredeti értelmé szerint) a *kihívottak e közössége* által vezesse diadalra a nagy küzdelmet.

Mindhárom korszakban azonban alapvető igazság, hogy minden ember csak személyes hite, az Istennel való közvetlen kapcsolata által juthat győzelemre önmaga és a bűn fölött. „Az igaz az ő hite által él.” (Hab 2,4, vö. Rm 1,17)

2. Kronológiai áttekintés

Az ószövetségi események pontos időpontjának meghatározása a bibliai kronológia feladata. Ez a látszólag egyszerűnek és egzaktnak tűnő kérdés hosszú évszázadok óta komoly vita tárgya a Biblia-kutatók között. Az egymásnak ellentmondó kronológiák felállítása mögött több ok is meghúzódik:

- Nem minden Biblia-kutató tekinti megbízható forrásnak az Ószövetséget, legtöbb leírására később betoldott hagyományként tekint, ezért az egyes események időpontjának megállapítását nem tekinti feladatának.
- Sok esetben a Biblia nem ad kronológiai támpontot egy-egy történetével kapcsolatban.
- Az ókori történelem kronológiája, amelyhez a bibliai eseményeket és szereplőket kapcsolni próbáljuk, szintén nem egzaktt terület. A legutóbbi évtizedekben is heves vitákat kavart az ókor nagy civilizációinak időrendje.⁴

³ Erről a korszakról bővebben lásd a főiskola *Genesis* című jegyzetét.

⁴ Jegyzetünkben a bibliai kronológia kiindulópontjának Edwin R. Thiele munkásságát tekintjük. A legutóbbi évtizedek nagy kronológiai vitáját David Rohl indította el, aki megkérdőjelezi az egyiptomi kronológia néhány sarokévszámát (David Rohl: *Pharaohs and Kings: A Biblical Quest*, Crown Publishers, 1995).

A fentiekből következik, hogy az általunk megadott évszámok a legtöbb esetben hozzávetőlegesek. Ugyanakkor a Bibliában nagyon fontos téma az idő. Bár Isten téren és időn felül áll, mégis fontosnak tartotta már a teremtés pillanatától kezdve, hogy az ember egyfajta ritmusban éljen, és az egymást követő napokat nyilvántartsa. „*És monda Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszakától, és legyenek jelek, és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőknak.*” (1Móz 1,14)

Időszámítási rendszerek az ókorban⁵

A legkorábbi időkben a fejlettebb civilizációkban (pl. Egyiptomban, Mezopotámiában) az évek egymást követő sorát vagy bizonyos fontos események szerint tartották nyilván (eseményévek), vagy egy-egy uralkodó uralmának éveit jelentették az időszámítás alapját (uralkodói évek). Mindkét módszerre találunk példát a Bibliában is. Ámós próféta szolgálatának kezdőpontjául eseményévet ad meg: „*Ámós beszédei, aki a tékoabeli pásztorok közt volt, azokról, amiket Izrael felől látott Uzziásnak, Júda királyának idejében, és Jeroboámnak, a Jóás fiának, Izrael királyának idejében, két esztendővel a földindulás előtt*” (Ám 1,1) Ugyanakkor Királyok és Krónikák könyve egy-egy uralkodó uralkodási éveire köt bizonyos eseményeket, például: „*És lőn Roboám király ötödik esztendejében, feljött Sisák, az egyiptombeli király Jeruzsálem ellen...*” (1Kir 14,25) Az eseményévek szerinti időszámítás meglehetősen pontatlan volt, az ennél megbízhatóbb időszámítást eredményező uralkodói évek számontartása viszont sok esetben ellentmondásokat teremtett.⁶

Az évek nyilvántartására a fent említett két kronológiai rendszeren kívül kialakult egy sokkal pontosabb is, az ún. *eponim években* való gondolkodás.

„Az eponim kelezés abban áll, hogy minden évet egy-egy, rendszerint papi (de mindenképpen nagy tekintélyűnek tartott) hivatal évenként váltakozó viselőjéről neveztek el, és kelezésekben az ő nevét tüntették fel. Ezt az eljárást alkalmazták Észak-Mezopotámiában és később az Asszír Birodalomban. Itt az eponim hivatal viselőinek, az ún. limmuknak neveit tartalmazó listák nagy számban kerültek elő, és kb. i. e. 900-tól az Asszír Birodalom bukásáig szinte hiánytalan kronológiát adnak. Mivel minden évet csak arról az egy limmuról neveztek el, aki az év első napján hivatalba lépett, ezek a listák – eltérően a királylistáktól – egyértelmű kronológiai felvilágosítást adnak. Ha egy csillagászati adat alapján csupán egyetlen limmu-évről meg tudjuk állapítani annak

⁵ Ez az alfejezet Hahn István: *Naptári rendszerek és időszámítás* című könyve alapján készült. (Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. Elérhető: <http://mek.niif.hu/04700/04744/html/naptarirendszerek0004.html>)

⁶ Csak egyetlen példa ezzel kapcsolatban: Ha egy uralkodó meghalt, utolsó uralkodási éve egyben utódjának trónra kerülési éve is volt. Sok esetben előfordult, hogy így egyetlen év két uralkodó uralkodási éve közé is bekerült, azaz „megduplázódott”. Így ha az egymást követő uralkodók uralkodási éveit pusztán mechanikusan összeadjuk, akkor az nem egyezik meg a ténylegesen eltelt naptári évek számával.

pontos kronológiai helyét, ebből megbízható támpontokat nyerünk arra az egész időszakra nézve, amelyből folyamatos limmu-lajstromokkal rendelkezünk.”

(Hahn István: *Naptári rendszerek és időszámítás*,

<http://mek.niif.hu/04700/04744/html/naptarirendszerek0004.html>)

E korai időszámítási rendszerek hátránya, hogy csak a múltbeli évek számontartására voltak alkalmasak, emellett sok esetben nem köthetőek egyértelműen abszolút évszámhoz (kivétel a csillagászati adatokat), azaz csak az uralkodók relatív, egymást követő sorrendjét határozzák meg. Ezen problémák kiküszöbölésére szolgáltak később azok a kronológiai rendszerek, amelyek egy meghatározott kezdőpontból kiindulva már folyamatosan számolták az évek egymást követő sorát. Nagyjából az i. e. 8 század közepétől ismerünk ilyen kronológiai rendszereket. A görögök az első olimpiai játéktól (i. e. 776), a rómaiak a város alapításától (i. e. 753), a mezopotámiai területen élők Nabú-nászir babiloni király uralkodásától (i. e. 747) kezdték meg időszámításukat.

E kronológiai rendszerek tanulmányozása alapján az ókori időszámítással foglalkozó kutatók szerint legrégebbi ismereteink nem nyúlnak vissza az i. e. 3000 előtti időkre (Egyiptom), azonban ettől az időponttól kezdve sem minden történelmi periódust ismerünk pontosan. Ebből fakad, hogy szakkönyvtől és kutatói iskolától függ, milyen kronológiát vehetünk kézbe az ókori Közel-Keletre vonatkozóan.⁷

Az ószövetségi kronológia „kulcsévszámai”⁸

Az ószövetségi leírások számos ponton kapcsolódnak az ókori Közel-Kelet történetéhez. A legegyszerűsebb közös események, amelyekre mind a külső források, mind a Biblia hivatkoznak, kulcsot adnak a Biblia teljes kronológiájához. Ezen „kulcsévszámok” közül emelünk ki az alábbiakban hármat:

1) A Kurkh sztéle vagy monolit felirata

Az asszír eponim listák alapján tudjuk, hogy III. Sulmánu-asarídu (i. e. 858–824) hatodik évében, **i. e. 853-ban** vezette első hadjáratát nyugat felé. A szír, izraeli és júdabeli király seregei, valamint kilenc másik kisebb királyság csapatai együtt vették fel a harcot Qarqarnál, az Orontész folyó mentén az asszírokkal szemben. A sztéle felirata részletesen beszámol a csatáról, amelyben

⁷ Esetünkben az egyiptomi kronológiánál Kákosy László: *Ré fiai* (Százszorszép–BUK, Budapest, 1993), a mezopotámiai kronológiánál Kalla Gábor: *Mezopotámiai uralkodók* (Kossuth Kiadó, Budapest, 1993), a perzsa kortörténetnél Roman Ghirshman: *Az ókori Irán – Médek, perzsák, pártusok* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1985), a héber királyok kronológiájánál Edwin R. Thiele: *A chronology of the Hebrew Kings* (Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1978) című könyvét vettük figyelembe.

⁸ Ennek az alfejezetnek az alapja: Nagy Viktória: Az ószövetségi történelem vázlatos kronológiája, *Sola*

Akháb izraeli király neve is szerepel, aki 2000 harci szekeret vonultatott fel. Noha az asszír uralkodó állítása szerint legyőzte az ellenállók szövetségét, seregei mégis visszavonultak – azaz győzelme kétséges.

2) A Fekete obelisztk

Egy másik forrás, a Fekete obelisztk felirata szerint 12 évvel később, III. Sulmánu-asarídu uralkodásának 18. évében, **i. e. 841-ben** az asszír uralkodó egy „ia-a-u” nevű izraeli uralkodótól kapott hadisarcot, akit a történészek egyöntetűen a bibliai **Jéhuval** azonosítanak. A Biblia szerint 12 év telt el Akháb halála és Jéhu trónra lépése között. Ennek alapján i. e. 853-at Akháb halála éveként, i. e. 841-et Jéhu uralkodása kezdeteként határozhatjuk meg.

3) A Babiloni krónikák

Az ószövetségi kronológia harmadik, megbízható kulcsa az újbabiloni uralkodóhoz, II. Nabú-kudurri-uszur (továbbiakban: II. Nabukodonozor) köthető. Trónra lépésének és uralkodása első tizenegy évének eseményeit az ún. Babiloni krónikák szövegei örökítették meg. Ezek alapján több bibliai dátumot is egészen pontosan ismerünk. (**I. e. 605** a karkemisi csata éve, egyben **II. Nabukodonozor trónra kerülésének és Jójákim júdeai királynak a 4. éve**; illetve **i. e. 597 Jeruzsálem bevétele, Jójákin király fogságba vitelének éve.**)

Ezek a világtörténelemből ismert kulcsévszámok hozzásegítenek minket ahhoz, hogy az Ószövetség főbb eseményeinek időpontjait meghatározzuk.⁹

Az ószövetségi kronológiával kapcsolatos legfontosabb igehelyek és évszámok

A Biblia időbeli utalásait figyelembe véve és a már említett „kulcsévszámokból” kiindulva tudjuk kiszámolni és összeállítani az Ószövetség vázlatos kronológiáját.

1Kir 6,1 – A salamoni templom építésének kezdete az Egyiptomból való kivonulás utáni 480. esztendőben történt, ez egyben Salamon uralkodásának 4. éve volt. Salamon uralkodását Királyok és Krónikák könyve alapján lehet kiszámolni,¹⁰ mivel tudjuk, hogy II. Nabukodonozor trónra lépésének éve egyben Jójákim júdeai király uralkodásának 4. éve, i. e. 605 volt.

Scriptura Teológiai Szakfolyóirat, 2010/3.

⁹ Az 1. sz. függelékben egy összefoglaló táblázat mutatja be, hogy az ókori Közel-Keleten milyen események zajlottak párhuzamosan az ószövetségi történetekkel. A táblázat a bibliai kronológia alapján adja meg az időbeli szinkronizmusokat.

¹⁰ Az Ószövetséget kutatók között Királyok és Krónikák könyvének kronológiája okozza az egyik legfőbb problémát. A korszak kronológiai problémáinak (szinkronizmusok, kettős datálások, társuralkodások) megoldásával Edwin R. Thiele jutott a legmesszebbre, ezért az általa használt kronológiát követjük, annak ellenére, hogy részleteiben ez sem teljesen kitisztázott.

Ez alapján Salamon 4. éve i. e. 966, **az Egyiptomból való kivonulás éve i. e. 1445.**¹¹

Gal 3,17 és 2Móz 12,40 szerint 430 év telt el a zsidó nép ősatyjának, Ábrahámnak adott ígérettől a Sínai-hegyi törvényadásig, amely a Biblia szerint az Egyiptomból való kivonulás évében történt. Azaz **Ábrahám elhívásának éve i. e. 1875.**

i. e. 1875	i. e. 1445	i. e. 966	i. e. 605
_____+	_____+	_____+	_____+
Ábrahám elhívása	Kivonulás	Salamoni templom felszentelése	II. Nabukodonozor trónra lépése

Kiegészítő igehelyek: 2Móz 16,35 és Ap csel 13,18 szerint a kivonulás után Mózes és a zsidó nép 40 esztendőn keresztül vándorolt a pusztában. Azaz **a honfoglalás i. e. 1405-ben kezdődött.**

Józs 14,7. 10. 15 szerint **a honfoglalás főbb hadmozdulatai**, amelyeket Józsué vezetett, kb. 7 év alatt véget értek (**kb. i. e. 1405–1398**). A honfoglalás után Kánaán nem került teljes egészében a zsidók kezére. Bírák könyve többször is utal arra, hogy az egyes törzsek nem fejezték be a rájuk bízott területek megtisztítását (pl. Bír 1,19. 21. 27–36).

A honfoglalástól a királyválasztásig, azaz **kb. i. e. 1400-tól 1050-ig, 350 éven át bírák vezették Izrael törzseit.**¹² A bírák gyakran egymást fedő szolgálati éveit csak hozzávetőlegesen tudjuk meghatározni.

Ap csel 13,21; 2Sám 5,4; 1Kir 2,11; 1Krón 29,27; 1Kir 11,42 szerint Izrael első három uralkodója egyenként 40–40 éven keresztül uralkodott. Azaz **az egységes királyság ideje i. e. 1050-től 930-ig, 120 évig tartott.**

¹¹ Némi bizonytalanság (néhány hónap, maximum 1 év) abból fakadhat, hogy a zsidó naptár ősztől számolja az éveket, míg az általunk használt naptári rendszer januártól. Ráadásul a zsidó naptári rendszer luniszoláris, azaz napévvvel, de holdhónapokkal számol, valamint 19 éves ciklusban gondolkodik, míg a mi naptári rendszerünk négyévenként egy szökőnapot iktat be.

¹² Ap csel 13,20 450 évét gyakran kapcsolják ehhez a korszakhoz. Az igehely pontosított fordítása azonban az eredeti kéziratokra épülő Nestlé-féle görög nyelvű Biblia alapján a következő: „*És miután [Isten] eltörölt hét népet Kánaán földjén, örökségül adta nekik azoknak a földjét. Mindez mintegy négyszázötven évig tartott. Ezután bírákat adott nekik egészen Sámuel prófétáig.*” (Idézi Gleason L. Archer: *Az ószövetségi bevezetés vizsgálata*, Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2001, 265. o.) Tehát az igehelyben említett 450 esztendő a kánaáni népek kiűzésére vonatkozik, és nem a bírák korára. A 450 év értelmezése vitatott. Vannak, akik szerint az ábrahámi időktől a honfoglalásig terjedő időszakot jelenti, míg mások amellet érvelnek, hogy a kánaáni népek kiűzése csak a kivonulás

Jer 25,11; Dn 9,1–2 szerint a zsidó királyság bukását követően **a babiloni fogság** 70 évig tartott, azaz **i. e. 605-től 535-ig**.

Az Ószövetség nagy történelmi korszakait a fentiek alapján a következőképpen határozhatjuk meg:

Patriarkális kor: i. e. 1875–1445;

Kivonulás, pusztai vándorlás: i. e. 1445–1405;

Honfoglalás: i. e. 1405–1398;

Bírák kora: kb. i. e. 1400–1050;

Egységes királyság kora: i. e. 1050–930;

Megosztott királyság kora: i. e. 930–i. e. 586 (közben az északi királyság bukása: i. e. 722);

Babiloni fogság: i. e. 605–535.

3. A pátriárkák kora (1Móz 12. fejj. – 50. fejj.)

A pátriárkák kora azt a kb. 400 évet foglalja magában, amikor Izrael népének ősatyái, a pátriárkák éltek. Ez Ábrahám és őt követő utódai (Izsák, Jákob, József) háromnemzedéknyi időszaka.

A Biblia feltűnő részletességgel tárgyalja ezt az időszakot. Míg az emberiség történetének első kb. 2000 évével mindössze 11 fejezet foglalkozik, addig Mózes első könyvének fennmaradó 39 fejezete csak ennek a négy nemzedéknek a korát tárgyalja. Ez az arány hangsúlyosan mutat rá arra, hogy a pátriárkák élettörténete a mai napig megszívlelendő tanulságokat hordoz. Itt is igaz Pál apostol következtetése: *„Mindezek pedig példaképpen estek rajtuk, megírtak pedig a mi tanulságunkra, akikhez az időknek vége elérkezett.”* (1Kor 10,11)

3.1. Ábrahám¹³

Ábrahám és a választott nép elhívásának szükségessége

A pátriárkák korától kezdve Isten egy egész népet kívánt megbízni kinyilatkoztatása, valamint a helyes életelvek őrzésével, terjesztésével és bemutatásával. Arra hívta el őket, hogy egy egész nemzet méreteiben mutassák be az igaz élet elveit, valamint az ezekből fakadó áldásokat. Isten

---

után kezdődött meg, és Dávid koráig tartott. Mindkét említett korszak hozzávetőleges hossza valóban 450 év.

¹³ Az ősi, ókori és az ún. primitív népeknél a személynevek az egyén egy-egy jellegzetes külső vagy belső tulajdonságát fejezik ki. Ezzel a jelenséggel a Biblia szereplői esetében is találkozunk. Az Ábrám név jelentése

különleges körütekintését és alaposságát mutatja, hogy nem egy már létező nemzetet hívott el, hanem kiválasztott egy őszintén hívő embert, s az ő leszármazottaiból kívánt egy – a küldetés betöltésére alkalmas – népet nevelni (Ésa 5,1–7).¹⁴

Ábrahám elhívása (1Móz 12,1–3)

Ábrahám elhívását és az ehhez kapcsolódó isteni ígéreteket 1Móz 12,1–3 versében olvashatjuk:

„És mondta az Úr Ábrámnak: Eredj ki a te földedből, és a te rokonságod közül, és a te atyádnak házából a földre, amelyet én mutatok néked. És nagy nemzetté teszek, és megáldalak téged, és felmagasztalom a te nevedet, és áldás leszel. És megáldom azokat, akik téged áldanak, és aki téged átkoz, megátkozom azt: és megáldatnak benned a föld minden nemzetségei.”

Az Isten és Ábrahám közti szövetségekötés – az emberi mintát követve – bizonyos feltételekből, és ezek teljesítése esetén ígéretekből állt.

A három feltétel:

- 1) Ábrahám költözzön el ősei földjéről.
- 2) Hagyja el tágabb családját, nemzetségét.
- 3) Telepedjen le azon a számára ismeretlen földön, amelyet majd Isten mutat neki.

A három ígéret:

- 1) Nagy nép származik majd az ekkor még gyermektelen házasságban élő pátriárkától.
- 2) Áldás ígérete a pátriárka szűkebb és tágabb családja számára. Ennek az ígéretnek a részleteiből az is kiderül, hogy ez a különleges áldás végső soron a „föld minden nemzetségéhez” (!) el fog jutni. Ábrahám ekkor még nem tudhatta, de Isten – az ő előrelátása miatt – már igen, hogy a pátriárka utódai között lesz a világ megváltója, a Messiás is, akiben ez az ígéret teljes egészében valóra válik majd (vö. Gal 3,16).
- 3) Isten közvetve már ezen a helyen utal rá („a földre, amelyet én mutatok néked”), később pedig az ígéret megismétlésekor, 1Móz 15,13–16-ban konkrétan is megfogalmazza, hogy a választott nép számára majd otthont, országot is biztosít („az ígéret földje”).¹⁵

„Magasztos atya”, amelyet maga Isten módosított Ábrahámra, vagyis „Sokaság atyjára” (1Móz.17. fej.).

¹⁴ Istennél a kiválasztás soha nem véletlenszerű vagy elfogult. A Teremtő minden esetben olyan egyént választ, aki jelleménél, erkölcsi képességénél fogva alkalmas arra, hogy Isten szövetségese legyen. Az elhívásban éppen ezért a feltételes áldások ígéreténél hangsúlyosabb szerepe van a másokért végzett szolgáltnak, a küldetésnek. Ábrahám és a zsidó nép kiválasztottsága is ezt a tartalmat hordozta magában (lásd később.)

¹⁵ Ábrahám és az őt követő három generáció (Izsák, Jákob és József) valóban jövevényként élt Kánaán földjén, amely ebben az időben az Egyiptomi Birodalom fennhatósága alatt állt. 2Móz 12,40 szerint összesen 430 esztendő töltöttek Egyiptom földjén – a Septuaginta értelmező fordítása szerint Egyiptom és Kánaán földjén. Ez az időszak a

A feltételek betöltése

Isten kb. i. e. 1875-ben szólította meg Ábrahámot, és ajánlotta fel neki szövetségét, amelyet a pátriárka elfogadott és hűségesen teljesített. Atyjával és tágabb nemzetségével elköltözött ősei városából, a mezopotámiai Urból. Úgy tűnik, hogy előbb a Kánaán felé vezető út feléig, Harránig jutottak, ahol letelepedtek, majd Tharé (Ábrahám atyja) halála után Isten újabb felhívását és további vezetését követve átköltöztek „az ígéret földjére”, Kánaánba. Ábrahám ekkor betöltötte a szövetség második feltételét is, mert innen már csak legszűkebb családját – feleségét, Sárát és korán elhunyt testvére fiát, Lótot – vitte magával. Nemzetsége többi tagja Harránban maradt (1Móz 11,31–32).¹⁶

Ábrahám szülővárosa: Ur¹⁷ kultúrája és vallásossága

Ur ókori városát Tell el-Mukajjarral (Szurok-halom) azonosítják, amely Dél-Irakban, Baszrától mintegy 150 kilométerre nyugatra, az Eufrátesz folyó közelében található. Területe kb. 50 hektár. Az i. e. 3. évezred végén és a 2. évezred elején – tehát Ábrahám idején is – korának egyik legvirágzóbb nagyvárosa volt. Sir Leonard Woolley¹⁸ 1922–1934 közötti ásatásaival kezdte meg a többrétegű település feltárását.

Ur városa i. e. 2000 körül az Eufrátesz egy mesterséges csatornája által két részre osztott, többszörös városfallal körülvett metropolisz volt. Két belső kikötője és a Perzsa-öböllel való kapcsolata révén fontos kereskedelmi pozíciót töltött be Mezopotámiában. Az egyik városrész a szentélykörzet volt, ahol a vallási élet központja, az eredetileg háromlépcsős, napon szárított téglából épült zikkurat (toronytemplom) állt. Mellette kisebb szentélyeket és raktárakat építettek.

---

bibliai kronológia szerint kb. i. e. 1875–1445.

¹⁶ Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy Isten miért akarta eltávolítani Ábrahámot Urból, majd Harránból, illetve rokonai köréből, hiszen így látszólag sokkal nehezebb helyzetbe került, mint amilyenben korábban volt. Bizonyított, hogy mindkét mezopotámiai városban Hold-szentély állt. Talán ez a pogány befolyás hosszú távon káros lett volna a választott nemzetség lelki fejlődésére, annál is inkább, mert ezt a bálványimádó vallást feltehetően a pátriárka nemzetségében is követték (vö. Józs 24,14). Ábrahámnak tehát ki kellett kerülnie a negatív hatások alól. Isten perspektívájából nézve mindig az emberi lét lelki oldala a hangsúlyosabb. Ha más megoldás nincs, akkor a Teremtő nehezebb létfeltételek közé helyezi az embert, hogy lelkét jobban megszólíthassa, formálhassa. „Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall?” (Mt 16,26) A kánaániták egyébként erkölcsileg rosszabb állapotban voltak, mint a mezopotámiaiak, a tapasztalat mégis azt mutatja, hogy könnyebb ellenállni egy idegen közeg rossz befolyásának, mint azokénak, akikhez szoros szálak, a mindennapos életközösség fűz.

¹⁷ A Biblia „káldeai Urnak” nevezi a várost (1Móz 11,28. 31, vö. Neh 9,7). A patriarkális korban ezen a területen még a sumérok éltek, a káld törzsek csak hosszú évszázadokkal később lettek a környék lakóivá. Az elnevezés arra a héber szokásra utal, amely szerint a szent iratok másolásakor gyakran modernizálták a földrajzi neveket, hogy az olvasók, hallgatók számára érthetővé tegyék a feljegyzett események helyszíneit.

¹⁸ Sir Leonard Woolley (1880–1960) angol származású régész az oxfordi Ashmolean Museum tudományos munkatársa volt. Számos ásatásban vett részt Núbiában és Mezopotámiában. Kalandos életútja során az I. világháború alatt hírszerzőként tevékenykedett, emiatt börtönbe is került. 1922-ben Ur ásatásakor tért vissza a szakmába, és ez a nem várt világhírnevet is meghozta számára (Woolley: *Ur of the Chaldees*, Scribner, New York, 1930).

Az eredetileg kb. 25 m magas, 62x43 m alapterületű toronytemplomot a sumér hitvilág holdistenének, Nannának, a város védőjének szentelték. A négyzetes alapú építmény tetején egy – valószínűleg – mázas téglából rakott szentély állt, amelyhez egymást derékszögben metsző lépcsősorok vezettek fel. Minden évben itt zajlott az ún. „szent nász” vallási ünnepe. Ebben a termékenységkultuszhoz kötődő szertartásban a király a tavaszi növényzet isteneként lépett fel, és Innin istennővel (An vagy Anu, „a legistenibb isten” felesége) szent nászban egyesült. Szintén a szentélykörzeten belül került elő egy nagy létszámú temető is, amelynek több mint ezer sírja nagyjából az i. e. 3. évezred végére keltezhető. Tizenhét különösen gazdag, ún. „királysírban” értékes és finoman megmunkált ékszereket, fegyvereket és használati tárgyakat találtak, amelyek a korabeli mesterek korábban fel nem tételezett rendkívüli szaktudását bizonyították. Az idillikus képet beárnyékolja, hogy a legnagyobb sírgödörökben emberáldozat nyomaira bukkantak. Egy esetben 74 (!) emberi maradványt találtak, az urukkal együtt eltemetett szolgák mellett ott sorakoztak a kicsiny méregpoharak is.

A városban uralkodó termékenységkultusz és a sokszor tömeggyilkossággal kísért temetések hátterén talán jobban megértjük, hogy Isten miért hívta ki Urból Ábrahámot és nemzetségét.

Az Eufrátesz-csatorna másik oldalán terült el a zsúfolt, több tízezer lakosú város. A feltárt házak arra utalnak, hogy Urban az emberek rendkívül műveltek és jómódúak lehettek. Egy átlagpolgár 10–14 szobás, emeletes, meszelt falú házban lakott, amelynek helyiségei között a hálón és a konyhán kívül fogadószoba, raktár, házi szentély és esetleg levéltár is volt. A bútort gazdag választékot kínált, a leggyakoribb berendezés összecsucskozható székekből, vesszőből font vagy fából készült tartókból és ágyból állt. Rengeteg „szakma” képviselője élt a szűk sikátorokkal és terekkel teli városban, így például üzletemberek, papok, jósok, tanárok. Az előkerült, agyagból égetett, ékjelekkel teleírt táblákból az is kiderült, hogy az uri gyermekek iskolába jártak, matematikát, geometriát, csillagászatot, írást, olvasást, vallási ismereteket tanultak.

Ne felejtjük el, hogy Ábrahám ebben a közegben lett felnőtt, magába szívhatta ezt a városi kultúrát, aztán ismereteit magával vitte Kánaánba, és minden bizonnyal átadta utódainak is.¹⁹ „A héber pátriárkákról alkotott eszméinket alapos revízió alá kell venniünk, amint megismerjük, hogy milyen kifinomult környezetben töltötte Ábrahám ifjú éveit. Nagyváros polgára volt, és egy ősi, jól szervezett civilizáció hagyományait örökölte.” (Woolley: *Ur of the Chaldees*, i. m., 168–169. o.)

A Kánaánba való átköltözés életmódváltást is jelentett. Ábrahám és családja mindeddig civilizált,

---

¹⁹ Az Ur városával kapcsolatban felhasznált és ajánlott irodalom: *Az istenkirályok kora – i. e. 3000–1500*, Dunakönyv Kiadó, Budapest, 1993, Michael Roaf: *A mezopotámiai világ atlasza*, Helikon, Budapest, 1990, Josef

magas kultúrájú városokban lakott, mostantól félnomád pásztorként, sátorokban lakva vándoroltak kicsiny falvak és települések között. Életfeltételeik sokkal nehezebbé váltak. Kánaán szélsőséges időjárási viszonyai és létbizonytalansággal teli hétköznapijai Ábrahámot és családját megtanították a közvetlen isteni vezetésben való hitre, a feltétlen bizalomra és az egyszerűségre. A Biblia hitbéli tettként értékeli, hogy az első pátriárka úgy költözött át az „ígéret földjére”, hogy „*nem tudta hová megy*” (!), valamint azt is, hogy kánaáni tartózkodásának viszontagságai során egyetlen egyszer sem fordult meg a fejében, hogy visszatér a kényelmesebb, gazdagabb mezopotámiai városokba (Zsid 11,8–10. 15–16).

Ábrahám az Istennel kötött szövetség minden pontjában hűségesebb bizonyult. Az ígéretek feltételül szabott mindhárom kérést betöltötte. Az átélt nehézségek megedzették hitét, közelebb került Teremtőjéhez, aki mintegy „*barátja*” lett (Jak 2,23).

Az ígéretek megvalósulása

A Biblia szerint Ábrahám 75 esztendő volt, amikor Isten elhívta.²⁰ Bár a feltételeket maradéktalanul teljesítette, az ígéretek – emberi szemszögből nézve – csak lassan váltak valóra. A pátriárka hűsége, kitartása – éppen a rábízott feladat, illetve népe küldetésének súlya miatt – próbára tétetett.

1) Ábrahám 100 esztendő volt, amikor az isteni kegyelem jeleként és az ígéretek teljesedésének első reménysugaraként megszületett fia, Izsák. A „nagy néppé válás” azonban csak évszázadokkal később, a harmadik nemzedék idején, József korában valósult meg. Ábrahám leszármazottai, a zsidó nép megsokasodására Isten gondviselése révén Egyiptomban került sor, hiszen a termékeny, sűrűn lakott Kánaánban nem nézték volna jó szemmel, és nem is engedték volna egy jövevény nép megerősödését, meghatározóvá válását.

2) A második ígélet, Egyiptom (ezzel együtt a szolgaság) elhagyása, a zsidó nép kivonulása, a honfoglalás és az új föld birtokbavétele is csak a messzi utódok idején, kb. 400 évvel Ábrahám után, Mózes és Józsué korában teljesedett be. Isten erre a hosszú várakozási időre előre felkészítette Ábrahámot és utódait. „*Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, amely nem az övé,*

Klíma: *Mezopotámia*, Gondolat, Budapest, 1983.

²⁰ A Biblia az emberi történelem korai szakaszában, különösen az őstörténet és a patriarkális kor idején még egészen magas emberi életkorokat határoz meg. Az általa megadott számok mai szemmel nézve irracionálisan magasnak tűnnek. A legtöbb teológus ezeket az éveket szimbolikusan tekinti. A Biblia történelemszemlélete azonban következetes. Ezek szerint a vízözön előtti és a vízözönhöz közeli világ teljesen más volt, mint a mai. Földünkön nem az evolúció, hanem a bűn megjelenése után éppen ellenkezőleg, a visszafejlődés törvényi hatottak. A kezdeti,

és szolgálatra szorítják, és nyomorgatják őket négyszáz esztendeig... Csak a negyedik nemzedék tér meg ide, mert az emóreusok²¹ gonoszsága még nem telt be.” (1Móz 15,13–16) A „késlekedés” tehát nemcsak amiatt volt szükségszerű, mert a választott nép még nem volt elég erős a honfoglaláshoz, hanem sokkal inkább azért, mert az itt lakó „emóreusok gonoszsága még nem telt be”.²²

3) A három ígélet közül az utolsó érdemel leginkább figyelmet, hiszen ebben fogalmazódott meg a végső cél, amelynek eléréséhez az előző kettő csak eszköznek számított. Ez a cél pedig nem volt más, mint az áldás, az áldások közvetítése az egész emberiség számára. Az ígéletek végső „címzettje” tehát nem Ábrahám családja volt. Természetesen ők is részesültek Isten áldásaiban, azonban csak azzal a feltétellel, ha tisztán mutatták be és közvetítették mások felé Isten törvényeit és szeretetét. A végső cél az egész emberiség, minden nemzet megszólítása volt. „*Most azért, ha figyelmesen hallgattok szavamra, és megtartjátok az én szövetségemet, úgy ti lesztek nékem valamennyi nép közt az enyéim; mert enyém az egész föld. És lesztek ti nékem papok birodalma és szent nép. Ezek azok az igék, amelyeket el kell mondanod Izráel fiainak.*” (2Móz 19,5–6)

A pátriárka és utódai kánaáni tartózkodásának éppen ez a papi, közvetítői szerep volt a fő értelme. Ezért kaptak hazát, ezért telepítette le őket Isten a korabeli világ szívében. Isten az ő életpéldájuk, kitartó és megpróbált hitük által szerette volna megismertetni magát és törvényeit az itt élő népekkel. Ugyanezt az alapelvet tanította Jézus is. Követőinek gyakorlati cselekedetekkel, tiszta jellemmel kell „világítani”, azaz utat mutatni az emberi világ sötét, sátáni útvesztőjében: „*Ti vagytok a világ világossága. Nem rejtethetik el a hegyen épített város... Úgy ragyogjon a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.*” (Mt 5,14–16)

A fentiek alapján kimondhatjuk, hogy Isten nem önkényesen kedvezett a zsidó népnek, mintha jobbak vagy értékesebbek lettek volna másoknál. Ábrahám utódainak kiváltsága éppen egy feladat teljesítésében állt: abban, hogy az Úr ismerete a „*föld végéig terjedjen*” (Ésa 49,6).

„*Mi tekintetben különb hát a zsidó? ...Mindenekelőtt, hogy az Isten rájuk bízta az ő beszédeit.*” (Rm 3,1–2) Az első két ígélet csupán földi áldás és eszköz volt annak érdekében, hogy a

---

teremtésbeli tökéletesség után minden egyre silányabb, gyengébb, kisebb és rövidebb életű lett.

²¹ Az emóreusok (amoriták) a nyugati-sémi népcsoportok közé tartoztak, akik az i. e. 2. évezred végén vándoroltak szét a mai Szíria területéről dél (Kánaán) és északkelet (Mezopotámia) felé. A Biblia a kánaáni népekhez sorolja őket (1Móz 10,15–18).

²² A Biblia szerint mielőtt Isten ítéletet gyakorolna egy ember vagy egy nép fölött, előtte mindig ad alkalmat és időt a hozzá való visszatérésre. Mindaddig tart ez a „kegyelmi idő”, amíg az egyén vagy a nép megszólítható. Ha az emberi lélek végleg elzárkózik az élet törvényétől, ha önpusztítóvá és másokat is fenyegetővé lesz, vagyis „*gonoszsága betelik*”, akkor kikerülhetetlenül bekövetkezik Isten – a jó megmentésére is irányuló – ítélete. Vastörvény ugyanis: „*Ha kegyelmet nyer a gonosz, nem tanul igazságot, az igaz földön is hamisságot cselekszik, és nem nézi az Úr méltóságát.*” (Ésa 26,10)

harmadikban foglalt egyetemes küldetés megvalósulhasson. Mindezek háttérén válik érthetővé, hogy mennyire tévesen értelmezték sokszor maguk a választottak is ezeket az ígéreteket. A zsidó nép tömegeit kísértette meg a görög rosszul felfogott kiválasztottságuk tudatában, s ez válaszul gyűlöletet szült a többi népben, mindkét fél kárára.

A Biblia, azon belül főként az Ószövetség tanúsága szerint Istennek ez a terve (ti. az áldások közvetítése az emberiség számára) csak részben tudott megvalósulni a zsidó nép által, illetve csak bizonyos korokban és bizonyos emberek révén. Az ígélet a maga teljességében a testi leszármazás szerint szintén Ábrahámra visszavezethető Messiásban, a Megváltóban teljesedett be. Jézus Krisztus földi élete és halála minden ember számára megnyitotta az utat a legfőbb áldás, az üdvösség, vagyis az örök élet felé. Ezek alapján az 1Móz 12,1–3-ban feljegyzett harmadik isteni ígélet kettős jövendölésnek is tekinthető, amely az elhangzásától számított több mint 1800 évvel (!) később vált valósággá.²³

Ábrahám Kánaán földjén

Ábrahám élete, noha Isten választotta volt, nem volt mentes a nehézségektől. Sőt Isten komoly csiszolásnak vetette alá jellemét, hogy alkalmassá váljon arra a feladatra, amelyet felvállalt. Ábrahám elhívása, Kánaánba költözése, az ottani nehezebb életkörülmények mind-mind arra tanították, hogy ne a maga erejében bízson, hanem az Úrra támaszkodjon. Hosszú, tartalmas élete alatt különlegesen tiszta jellemtulajdonságok fejlődtek ki benne. Az előrelátó Isten nyilván éppen emiatt választotta ki őt az akkor élő emberek közül, hogy mint „*nemes szőlővessző*” (Ésa 5,2), ősatyjává váljon egy különleges feladattal megbízott népnek. Így Ábrahám utódai az öröklés és a nevelés révén sokkal nemesebb erkölcsi alapokat kaptak, mint kortársaik. A későbbi események azonban azt mutatták, hogy Ábrahám megsokasodott utódai, a későbbi zsidó nép hosszú távon képtelen volt betölteni küldetését.

Ábrahám pozitív jellemvonásai

Ábrahám Kánaánban nomád-félnomád életmódot folytatott. Állatait legeltetve körkörösén vándorolt a júdeai hegyek déli lejtőin. Nem folytatott látványos „missziós tevékenységet”, hanem mindennapi életével tett bizonyosságot arról, akiben hitt. A vele érintkező idegen népek gyakran

---

²³ Istennél „*egy nap olyan, mint ezer esztendő, és ezer esztendő, mint egy nap*” (2Pt 3,8). Ami emberi léptékkal mérve késlekedésnek tűnik, az Isten mércéjével mérve a maga menetrendje szerint halad előre. Nem véletlen, hogy a Biblia az emberi jellem egyik legfőbb erényeként állítja elének a türelmet, a gondviselésbe vetett kitartó hitet. Aki őszinte bizalommal fordul Teremtője felé, az nem kételkedik abban, hogy „*kérései megvannak*” nála, és a megfelelő

felfigyeltek különleges jellemére, mély emberszeretetére, igazságosságára és bölcsességére.

A Biblia a következő történeteket emeli ki ezzel kapcsolatban:

(1Móz 13,8–11) – Ábrahám tisztességgel felnevelte, asszonnyal és vagyonnal (állatállománnyal) látta el fogadott fiát, Lótot. Amikor a legelők már szűknek bizonyultak a sok juh és ökör számára, Ábrahám elérkezettnek látta az időt, hogy különváljanak egymástól. Noha mind a korabeli szokás, mind a tisztesség úgy kívánta volna, hogy Ábrahám, az atya mondja meg a jövőbeli legelők határait, ő kivételes előzékenységgel a választást az ifjú Lótnak engedte át. Még az sem háborította fel, hogy Lót – „szemeit felemelve” – mohó önzéssel választotta ki a jobbik, termékenyebb vidéket magának. Ábrahám, az „ígéret földjének” örököse szó nélkül egyezett bele Lót akaratába.

(1Móz 14,11–16) – Ábrahám semmilyen rossz érzés nem maradt unokaöccsével szemben, sőt a későbbiekben is szeretettel támogatta őt. Lót kapzsi választása ugyanis rossz döntésnek bizonyult. Az anyagi haszon rövid távú előnye keservesen megbosszulta magát. A gazdag Szodoma, ahol Lót és családja lakott, felkeltette a zsákmányra éhes szomszédos királyságok irigységét, akik megtámadták és kifosztották a várost. Lót és családja maga is fogságba került. Miután Ábrahám hírért vette a tragédiának, azonnal a lakosság megmentésére sietett. Noha csak 318 fegyveres embere volt, mégsem tévovázott. Határozottságával és bátorságával mutatott példát.

(1Móz 14,17–20) – Ábrahám választottként is tisztelettel fordult azok felé, akik a teremtő Istennek szolgáltak. A győztes csata után az üdvözlésére siető Salem (Jeruzsálem) királyának – aki egyúttal „a magasságos Isten papja is volt” – tizedet fizetett mindentől.²⁴

(1Móz 14,21–24) – Nem viselkedett anyagiasan, amikor győzelme után Szodoma királya hálából felajánlotta neki a hadizsákmányt. Ugyanakkor katonái költségeit pontosan elszámolta vele.

(1Móz 18,1–8, vö. 19,1–9) – A pátriárka mindig, mindenki iránt vendégszerető volt, ezt a szokását még a tőle elszakadt Lót is megőrizte.

(1Móz 18,23–33) – Éppen vendégszeretete által lehetett újabb, különleges isteni tapasztalat részese, amikor tudtán kívül angyalokat vendéglát meg, akik feltárták előtte Szodoma és Gomora közelgő végzetét. Mélyen átérezve a veszendők nyomorúságát, kitartóan könyörgött az ott lakók életéért.

---

időben a válasz is megérkezik majd azokra. (1Jn 5,15)

²⁴

Ez a bibliai történet arra is utal, hogy a tizedfizetés nem „zsidózó szokás”, hanem ősi, isteni rendelkezés,

Szodoma és Gomora, a két Jordán-melléki gazdag nagyváros, melegágya volt a bűnnek. Az erőszak, a fajtalanság és a homoszexualitás általánosan „bevett” erkölcsi kategória lehetett a lakosok között (lásd 1Móz 13,13; 19,4–10). Isten ezért megelőző jelleggel, a rontás kiteljesedése, egyetemessé válása előtt akarta orvosolni a kialakult állapotokat. A büntetőítélet elmaradása esetén sokkal gyorsabb lett volna e bűnök terjedésének folyamata. Az, hogy nem találtak még tíz igaz ember sem a lakosok között, és ezért meg kellett halnia az összes embernek, állatnak, növénynek, arra utal, hogy ez az egész terület „fertőzött” volt a bűntől, alkalmatlanná vált a továbbélésre. Ahogy a test egészsége érdekében szükséges a gennyes, gyulladt felület eltávolítása, kitisztítása, hasonlóképpen Kánaán lelki épsége érdekében is szükséges volt Szodoma és Gomora megsemmisítése. A megelőzés eszközeként Isten a két települést ítélet által pusztította el. A Teremtő személyesen és természetfölötti eszközökkel avatkozott bele az emberi történelembe a jó tiszta fennmaradása érdekében. „Tűz és kénkö” szállt alá az égből, majd az egész terület elsüllyedt (1Móz 19,24–25).

Érdekes és sokat vitatott párbeszéd az, amely Isten és Ábrahám között zajlott le Szodoma és Gomora városáért. Az Úr nyilvánvalóan tudta az alku végeredményét. Ebből következik, hogy a beszélgetésre sem miatta, hanem Ábrahám érdekében került sor, hogy a pátriárka megértse a súlyos ítélet okát. Isten ezért meglátogatta őt, feltárta előtte a városok erkölcsi állapotát, a rájuk váró tragédiát, majd lehetőséget adott arra is, hogy egy ember „közbenjárjon” társaiért. Ez a találkozás minden bizonnyal továbbfejlesztette Ábrahámban a felelősségérzetet és az együttérzést.

Szodoma és Gomora drámáját több újszövetségi hivatkozás is megerősíti, többek között magának Jézusnak a szavai, aki párhuzamot vont az emberi történelem végét uraló erkölcsi állapotok és Szodoma, valamint Gomora gonoszsága között (Lk 17,28–32). Visszautal a pusztulásra Júd 7 is, amely a történetek megerősítésén túl útmutatást ad arra nézve is, hogy a Biblia – illetve az eredeti zsidó gondolkodás – mit értett az „örök tűz” sokakat joggal elrémítő kifejezése alatt. Az „örök” kifejezés ebben az értelemben ugyanis nem az ítélet soha véget nem érő voltára utal, hanem annak visszavonhatatlan, többet nem korrigálható jellegére. Amennyiben ez nem így értendő, akkor Júd 7 alapján a két város „örök tüzének” a mai napig láthatóan jelen kellene lennie a földön.

Ebla levéltára

Ebla a szíriai Aleppó közelében fekszik (Tell-Mardikh). 1964 és 1978 között Paolo Matthiae vezetésével egy olasz expedíció végzett itt feltárásokat kb. 56 ha területen. A hosszú életű nagyváros egyik virágkora éppen a patriarkális korra esett. A 26 000 lakosú város szabályos elrendezésű, négy kerületből álló település volt, amelynek hatásköre a környékbeli falvakra is

kiterjedt. Legjelentősebb épületei a palotaegyüttes és a templom lehettek. Levéltára ma kb. 15 000 „eblai”, ókánaáni nyelven íródott agyagtáblából áll, amelyek a palota egyik szobájából, egy tűzvészben megégett és összeroskadt fapalc maradványai közül kerültek elő.

Eblának a bibliai régészet szempontjából nagy jelentőséget ad az, hogy hatalmas – korábban nem sejtett – birodalmának legnagyobb királya ugyanazt a nevet viselte, mint Ábrahám öse, nagyapjának dédapja, Eber (1Móz 11,15–16). A király neve: Ebrum vagy Ebrum. Az eblai agyagtáblák szövegeiben emellett nagy számban bukkannak fel olyan személynevek és helynevek, amelyek később a Bibliából mind ismerősek számunkra. Olyan helynevek, mint Sínai, Gáza, Jeruzsálem – egyes kutatók szerint Szodoma, Gomora és Czoár –, valamint személynevek, mint például Ábrahám, Ismael, Dávid, Saul, Izrael. (Természetesen nyilvánvaló, hogy az említett nevek nem a konkrét bibliai személyek nevei, de mindenképpen bizonyítják a patriarkális kor személy-, illetve helységneveinek korhűségét.)

1Móz 21,22; 23,6 – Ábrahám mindennapi élete nagy hatással volt Kánaán lakóira, felismerték benne a különlegesen tiszta jellemű, Istennel járó embert.

1Móz 18,19 – A pátriárka nagy gondot fordított gyermekei nevelésére. Személyesen tanította fiait Isten ismeretére. Elmesélte saját élettapasztalatait, és meghagyta, hogy Isten útját, az igazság és igazságosság elveit kövessék.

Ábrahám legnagyobb hitpróbája, ugyanakkor Isten iránti elkötelezettségének legnyilvánvalóbb kifejezése azonban kétségkívül az volt, amikor arra készült, hogy az ígéretet örökösét, törvényes egyszülöttjét az Úr parancsára megáldozza (lásd később).

Ábrahám gyengeségei

Ábrahám bibliai jellemrajza nem egysíkú, őszintén mutatja be a választottsága ellenére is esendő és küzdő embert. A zsidó nép ősatyja, „Isten barátja” sem volt mentes az emberi gyengeségektől. A Biblia feljegyez néhány konkrét, jellemző esetet ezzel kapcsolatban.

1) A pátriárka visszatérő gyengesége volt, hogy egy-egy konfliktus megelőzése érdekében nem mondott igazat, ezzel okozva komoly problémát másoknak, leginkább saját feleségének. Két ízben is megtörtént, hogy a megromló életkörülmények miatt Ábrahám és családja máshová költözött. Sára, Ábrahám felesége, aki egyben féltestvére is volt (1Móz 20,12) – talán mezopotámiai világosabb bőre és haja révén – különösen feltűnő jelenség lehetett a Kánaánban és Egyiptomban

élő sötétebb bőrszínű népek között. Ábrahám az ebből fakadó feltételezhető konfliktusokból „előremenekülve” mindkét esetben azt javasolta Sárának, hogy tagadják le házastársi kapcsolatukat, és mondják inkább azt, hogy csak testvérek. Ez a féligazság mindkét esetben a visszájára fordult, mert az Istent nem ismerő egyiptomi fáraó, később pedig Gérár királya is, akik valóban magukkal ragadták a szép, idegen nőt, hamarosan méltatlankodó szavakkal küldték őt vissza férjének. „*Miért tetted ezt velem? „Mit láttál, hogy ezt a dolgot cselekedted?”*– kérdezték mindketten szinte ugyanazt (1Móz 12,18; 20,10). Egy hívő ember szájából származóan hangzottak a kicsinyhitű szavak: „*Bizony azt gondoltam, nincsen istenfélelem e helyen, és megölnék engem az én feleségemért.*” (1Móz 20,11) Ábrahám hitbeli megingása és előítélete kétszeresen is megszegyenült. Tanulnia kellett ezekből. A történet ugyanakkor utal a nők korabeli kiszolgáltatott helyzete mellett arra is, hogy minden embernek megvan a maga – sokszor meglehetősen következetlen – gyengéje, amelyből nehezen tud véglegesen kigyógyulni.

Ábrahám Egyiptomban?

Sokáig vitatott volt, hogy Ábrahám és Sára egyiptomi tartózkodásuk idején találkozhatott-e a fáraó udvartartásával. Az újabb egyiptológiai kutatások megállapították, hogy éppen Ábrahám korában a Középbirodalom utolsó, XII. dinasztiája északon rendezte be a székhelyét. Az új központ neve Itj-Taui volt, és a mai List közelében feküdt. (A név jelentése: *A két ország meghódítója* – Egyiptom ugyanis két fő egységből, Alsó- és Felső-Egyiptomból állt.)

A XII. dinasztia uralkodói főleg a déli határok kiterjesztésére törekedtek, míg északon inkább csak védelemre rendezkedtek be. I. Amenemhat alatt (kb. i. e. 1991–1962) kiépült az ún. Uralkodói Fal, amely szigorú felügyeletet gyakorolt az átutazók fölött. Nem volt ritka eset, hogy Kánaánból az éhínség miatt kisebb csoportok vándoroltak be a birodalom területére, hiszen maga Kánaán is Egyiptom része volt.²⁵ Ezzel kapcsolatban különösen érdekes egy Beni Haszánban előkerült nemesi sírkamra, amelynek freskója egy Kánaánból vagy a Sínai-félsziget déli részéről származó kánaáni (amorita) karavánt mutat be i. e. 1900–1800 körül. Vezetőjük neve Absha vagy Abisha. Az ábrázoláson feltűnő férfi-, női- és gyermekfigurák külseje alapján elképzelhetjük, hogyan nézhetek a korabeli pátriárkák. Minél színesebb és hosszabb volt valaki ruhája, annál előkelőbbnek számított. Fennállt tehát az elvi lehetősége annak, hogy a pátriárka családja kapcsolatba kerüljön a királyi várossal.

2) Az előzőnél sokkal súlyosabb következményekkel járt Ábrahám legnagyobb hibája, amely türelmetlenségéből fakadt. Annak ellenére nevezhetjük ezt a hibát türelmetlenségnek és

²⁵

Kákosy László: *Réfiak*, Százszorszép–BUK, Budapest, 1993, 108–115. o.

hitgyengéségeknek, hogy Ábrahám jó tíz éven keresztül hűségesen várt Istenre. Az Úr ugyan megígérte neki, hogy majd számtalan utóda lesz, de az elhívás óta eltelt tíz esztendő alatt Sára nem esett teherbe. Mivel meddőnek bizonyult, a házaspár közös elhatározással végül arra jutott, hogy Sára egyiptomi szolgálójának, Hágárnak kell megszülnie az ígért gyermekét (1Móz 16,1–3). A sokak számára érthetetlen, sőt meghökkentő javaslat jobban érthetővé válik, ha tudjuk, hogy ez a szokás általános volt a korabeli Közel-Keleten. Természetesen az, hogy e szokás létezett, nem kibécsélte a pátriárka hibáját.

Hammurápi törvénykönyve

Hammurápi (uralkodási ideje kb. i. e. 1792–1750) amorita uralkodó volt, aki a sumér III. uri dinasztia bukása után először egyesítette újra Mezopotámia jó részét. Fővárosa, Babilon ettől az időszaktól kezdve lépett a világtörténelem színpadára. Az uralkodó kiváló hadvezér és megfontolt államférfi volt. Uralkodói portréját leginkább törvénykönyve és levelezése alapján ismerjük.

Törvénykönyvét 1901–1902-ben francia régészek találták meg Szúzában, ahová hadizsákmányként került. A fekete dioritból készült kőoszlop 2,25 méter magas, tetején 60 cm széles sávban egy az uralkodót és Samas napistent ábrázoló relief látható. A százsoros törvényszöveg babiloni ékírással íródott, és három részből áll: prolóógus, törvénycikkek, epilógus. Ez a mezopotámiai törvénygyűjtemények hagyományos felépítését tükrözi. 282 törvénycikke a mezopotámiai jogalkotás csúcsa, az első feljegyzett törvénykönyv. Nem kötelező érvényű törvény volt, csupán útmutatás: „igazságos ítéletek gyűjteménye.” A király nem törvényhozóként, hanem bíróként nyilatkozott. A szokásjogból indult ki, de nem volt teljes a gyűjtemény, csak olyan területekkel foglalkozott, amelyeket problémásnak ítélt meg. Ebből kifolyólag a tartalom kissé esetlegesnek, rendszertelennek tűnhet. A törvényeket témájuk szerint csoportosította, a legnagyobb részt a családjog, az örökségi kérdések, a föld- és háztulajdon, a kereskedelem, a testi sértés ügyei teszik ki. Emellett foglalkozott a munkabér, a mesterek felelőssége és a rabszolgák adásvétele kérdéseivel is.

Hammurápi törvényoszlopának 146., 170. és 171. paragrafusa szoros kapcsolatban áll a bibliai Ábrahám élettörténetének azon döntésével, amikor a Sárával való közös megegyezés nyomán mellékfeleségként magához vette Hágárt. A törvénykönyv szerint ez megszokott eljárás volt a korabeli Közel-Keleten.

„146. §. Ha egy ember megnősül, és felesége rabnőt ad urának, azután annak (ti. a rabnőnek) gyermekei születnek, és a rabnő egyenrangúnak tartja magát úrnőjével, akkor úrnője azt pénzért el nem adhatja ugyan, mivel gyermekei születtek, de bélyegezzék meg, és osszák be a szolgálók közé.”

170. §. Ha egy embernek gyermekei születnek a feleségétől, azután a rabnőjétől is születnek

gyermekei, akkor ha az apa még életében ezt mondta a rabnőtől született gyermekeinek: »A gyermekeim vagytok!«, úgy ezek a feleség gyermekeivel egy sorba kerüljenek, és az apa halála után a feleség gyermekei és a rabnő gyermekei egyformán örököljenek az apai vagyontól.»

„171. §. De ha az apa nem mondta életében a rabnőtől született gyermekeinek, hogy »gyermekeim vagytok!«, akkor az apa halála után a rabnőtől született gyermekek nem örökölhettek együtt a feleség gyermekeivel együtt az apai vagyontól.» (Idézi: Bibliai atlasz, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1988, 15., 37. o.)

Ábrahám kezdetben örömmel vette tudomásul, hogy Hágár teherbe esett. A két asszony közötti civódás azonban felborította a korábbi családi békét. Isten még az Édenben alapította meg a házasság intézményét. Az eredeti elgondolás szerint a házasság két ember szoros lelki és testi kapcsolata volt, azonban a bűn megjelenése után a földön igen hamar elterjedt a többnejűség is. Isten az Ószövetség idején megengedte a többnejűséget és a válást, de az eredeti szándéka nem ez volt. Ahogy Jézus később megfogalmazta: *„Mózes a ti szívetek keménysége miatt engedte meg nektek, hogy feleségeiteket elbocsássátok, de kezdettől fogva nem így volt.”* (Mt 19,8) Mindenki a saját bőrén és életén keresztül tapasztalhatta meg, mi az ára annak, ha nem követi az isteni alapelvet. Tulajdonképpen Isten minden törvénye esetében igaz, hogy azok meg nem tartása önmagában szenvedést hordoz, mert nem aszerint élünk és működünk, amire meg lettünk teremtve.

Hágár Sára örökös szidalmait elől végül elmenekült a táborból. Isten ekkor egy látomásban hozta tudtára a fiával kapcsolatos jövőt. *„Az pedig vad természetű ember lesz: az ő keze mindenké ellen, és mindenké keze őellene; és mindig az ő atyjafiának ellenében üti fel az ő sátorát.”* (1Móz 16,12)

Ábrahám első gyermekének az Ismael (nevének jelentése: „Isten meghallgat”) nevet adta. Remélte és hitte, hogy ő az ígéret gyermeke. Isten azonban újra egyértelmű kijelentést adott arról, hogy a megígért fiú anyja Sára lesz. Ismael életében az isteni jóindulás valóra vált. Az arab népek ősatyja lett, akik történelmük folyamán mindig is szemben álltak az Ábrahám második fiától, Izsáktól származó zsidósággal.

Ábrahám és Sára ezek után újabb tizennégy évet várt arra, hogy az Úr ígérete valóra váljon. Isten akkor adta meg számukra a gyermekáldást, amikor az már biológiailag teljességgel lehetetlen volt. Ez a csoda is megmutatta, hogy Istennek minden lehetséges, és ez a gyermek az, akire az ígéretek vonatkoztak.

Sára és Ábrahám minden bizonnyal hatalmas szeretettel vették körül a kis jövevényt. Neve is azt

jelentette: „Örömet szerzett nekem az Isten.”²⁶ Azonban a család életében idővel egyre nagyobb terhet jelentett a két anya, illetve a két fiú közötti konfliktus. Ábrahám sokat őrlődött, míg Isten határozott utasítását követve, végül elküldte a táborából Hágárt és az akkor már felnőttnek számító fiát, Ismaelt.²⁷

A legnagyobb hitpróba

Ábrahám korábbi hibája és gyengesége, hogy szolgálójától nemzett gyermeket, fájdalmas törést hozott az életében. El kellett szakadnia idősebb fiától, hogy a két fiú közti ellenségeskedés végzetessé ne fajuljon. Isten ugyan megígérte neki, hogy Ismaelről is gondot visel, és nagy néppé teszi utódait, de egy olyan apa számára, aki évtizedeket várt gyermekére, mindez komoly szomorúságot jelenthetett. A Biblia arra tanít, hogy minden döntésünk felelősséggel jár. Minden helytelen döntésünknek van rossz következménye, még ha azt a döntés pillanatában nem is látjuk vagy sejtjük. A gravitáció természeti törvényéhez hasonló következetességgel igaz, hogy a bűn mindig rossz végeredményt és szomorúságot hoz az életünkbe. „*A bűn zsoldja a halál...*” (Rm 6,23)

Ugyancsak a korábban elkövetett hiba és a választottsághoz méltatlan hitbeli gyengeség miatt engedett meg Isten egy hihetetlenül nehéz próbát Ábrahám életében. Felszólította őt, hogy a Mórija hegyén (1Móz 22. fejj.) áldozatként mutassa be neki Izsákot, immáron egyetlenét. Ábrahám három napon keresztül elszántan haladt fiával az áldozat hegye felé. Nem keresett kibúvót, noha megannyi lehetőség kínálkozott volna rá (hiszen Isten törvénye tiltja az emberölést, tiltja az emberáldozatot, amelynek végrehajtása ráadásul megakadályozza az ígéretek beteljesedését), ehelyett engedelmeskedett. Azt mondta a fiának, hogy az „*Isten majd gondoskodik*” róluk (1Móz 22,8). Mindeközben „*úgy gondolkozott, hogy Isten a halálból is képes feltámasztani*” Izsákot (Zsid 11,19). Ábrahám élő hite ekkorra kifejlődött, így minden időkre példája lett Isten követőinek.

Isten közvetlenül az áldozat bemutatása előtt állította meg őt, aki elegendő bizonyosságát adta engedelmességre való készségének. Az Isten szájából ekkor elhangzó, „*most már tudom, hogy istenfélő vagy*” (1Móz 22,12) kijelentés magyarázatra szorul. A próba célja ezek szerint annak bizonyítása volt, hogy Ábrahám korábbi hibája csupán pillanatnyi megingás volt, de lényét

---

²⁶ 1Móz 21,6 pontosabb fordítása. Sára nem panaszként jegyezte meg, hogy idős volta miatt kinevetik őt a terhesség miatt, épp ellenkezőleg: arról beszélt, hogy aki csak meghallja az ő történetét, az vele együtt örül annak.

²⁷ Izsák 14 évvel később született, mint Ismael, ezért Ismael nem lehetett olyan kis gyermek már, hogy Hágár a hátán cipelje őt (1Móz 21,14). Ez egy olyan fordítási hiba, amely a Septuagintán keresztül átöröklődött a nemzeti nyelvű Biblia-fordítások többségébe. Az eredeti héber szöveg szerint: „*Felkelt azért Ábrahám jó reggel, vett egy kenyeret és egy tömlő vizet, és adta Hágárnak. Feltette azt a vállára, és a gyermekkel elbocsátotta.*”

alapvetően az Isten iránti engedelmesség jellemzi. A Teremtő előrelátását ismerve kimondhatjuk, hogy erre a „bizonyításra” nem Istennek volt szüksége. Ez a tapasztalat egyrészt magát Ábrahámot erősítette meg, másrészt kézzelfogható bizonyosság volt hitéről mindazon mennyei lények számára, akik ezeket az eseményeket látták, és akik előtt feltehetően ugyanolyan támadás érte Ábrahámot, mint Jóbot (vö. Jób 1,1. 6–12). A pátriárkára mért próba súlya egyedülálló, Ábrahám kivételes hitéhez szabott volt. Soha még csak hasonlót sem kért Isten embertől. Az alatt a három nap alatt, amíg a Mórija hegye felé haladt, lelkében is nagy utat tett meg. Volt lehetősége végiggondolni az egész életét, az Úrral való kapcsolatát, a tőle kapott ígéreteket, a vele szerzett tapasztalatokat. Óriási fájdalma és értetlensége ellenére hitben győzni tudott félelmei felett. Lelke megerősödött, és saját maga számára is még egyértelműbbé vált Isten iránti feltétlen bizalma, ragaszkodása. Tökéletes hite képessé tette arra, hogy ezt a nem mindennapi áldozatot meghozza, és ezzel előképévé váljon annak az önzetlen lemondásnak, amelyet maga az isteni Atya hozott meg az emberiségért. Ábrahám próbáját Isten félbeszakította. Apa és fia egy bozótban fennakadt kost tett végül az oltárra, akit a gondviselés hozott eléjük. Ez a különleges áldozati hely és körülmény mindennél jobban szemléltette az eljövendő Messiás és a megváltás titkát. Jézus földi élete folyamán visszahivatkozott erre az emlékezetes tapasztalatra: „*Ábrahám, a ti atyátok örvendezett, hogy meglátja az én napomat – látta is, és örült.*” (Jn 8,56) Ritkán gondolunk bele abba, hogy Jézus Krisztus kínszenvedése és halála óriási fájdalmat jelentett magának az Atyának is. Mivel a Fiú az emberiség bűneit magára véve szenvedte el a helyettes áldozat kárhozátát, Isten éppen az ember kiváltása miatt nem tehetette meg, hogy közbelép. Jézustól visszavonulva, őt magára hagyva, „tehetetlenül” kellett végignéznie haláltusáját (vö. Dn 9,26; Mt 27,46). Az ember bűnből való megváltása csak így lehetett tökéletes. Ábrahám gyötrelme Izsák megáldozásakor így az isteni Atya szenvedésének előképe is volt.

Ábrahám jelleméről összegezve elmondhatjuk, hogy kisebb megingásoktól eltekintve mindvégig hűséges és állhatatos szövetségese volt Istennek. Életpéldája mind a zsidó, mind a keresztény gondolkodásra nagy hatással volt. Pál apostol leveleiben újra és újra Ábrahámot nevezi minden hívő – a testi és lelki Izrael – atyjának. Töretlen bizalma minden időben példaértékű marad: „*Aki reménység ellenére reménykedve hitte..., az Istennek ígéreteiben sem kételkedett hitetlenséggel, hanem erős volt a hitben..., és teljesen elhitte, hogy amit Ő ígért, meg is cselekedheti, azért is tulajdonított neki igazságul.*” (Rm 4,18–22)

3.1.1. Lót

Lót élete mintegy ellenpéldája Ábraháménak. Megfigyelhetjük, hogy látszólag jelentéktelen, apró hibák távolították el Istentől, amelyek azonban végül önmaga és egész családja tragédiájához

vezettek.

Lót Ábrahám testvérének, Háránnak volt a fia. Miután édesapját korán elveszítette, nagybátyja vette magához, és mintegy saját gyermekeként nevelte, megtanította az igaz istenfélelemre. Bár Ábrahám kapta Isten ígérését, a vele vándorló Lót is élvezhette annak áldásait. Együtt indultak el Ur városából, és sokáig együtt éltek Kánaán földjén is. Amikor Lót felnőtt lett, Ábrahám megházasította, és vagyont (állatállományt) adott neki.

Ábrahám és Lót elválása után Lót a gazdag Szodoma városát választotta lakóhelyül. Később kiderült, hogy ezzel a látszólag jó választással olyan jóvátehetetlen hibát követett el, amelynek következményeit egész családjával együtt megszenvedte. Meglepő, hogy hívő ember létére a fizikai védelmet a városban, és nem Istennél kereste. Tanulságos, hogy miközben Ábrahám sértetlenül sátorozott látszólag védtelen otthonában, a természetben, Lótot és családját négy ellenséges király csapata hurcolta fogságba. Különös, hogy Lótot ez a tapasztalat sem gondolkodtatta el, nem vizsgálta felül korábbi döntését, és nem hagyta el a várost, noha *„az istenteleneknek fajtalanóságban való forgolódása miatt elfáradt... azok között lakva, a gonosz cselekedeteket látva és hallva, napról-napra gyötörte az ő igaz lelkét”* (2Pt 2,7–8). Ekkor még elkerülhette volna a későbbi tragédiát.

A Szodomában töltött évek során azonban Lót fokozatosan elveszítette a családját. Négy lányából kettő beházasodott a városba, ezzel eltávolodott apjától.²⁸ Két hajadon lányát is megfertőzte a szodomabeliek erkölcsisége, ezt mutatta megdöbbenő viselkedésük a város pusztulása után, amikor öntudatlan atyjukkal háltak (1Móz 19,30–38).²⁹ Felesége pedig a menekülés pillanatában sem volt képes megválni anyagi javaiktól, férje szavára (és az angyalok határozott fellépése miatt) elhagyta ugyan a várost, de közben folyamatosan hátrafelé tekintgetett, mert szívében nem tudott elszakadni mindattól, amit maga mögött hagyott (1Móz 19,26).

Lót teljes egészében csak Szodoma megítélésének és pusztulásának éjszakáján szembesült eddigi élete kudarcával. Ő maga is habozó, tétova magatartást tanúsított, szinte teljesen elveszítette cselekvőképességét. Már senki nem hitt neki, családjának *„úgy tetszett, mintha tréfálna”* (1Móz 19,14). Hosszú együttélése a rosszal hiteltelenné tette szavait és tetteit. Végül pusztán saját életét és két hajadon leányát tudta megmenteni, akik azonban már nem rendelkeztek tiszta erkölcsi látásmóddal. Ő maga túlélte ugyan a tragédiát, *„de úgy mintha tűzön ment volna keresztül”* (1Kor

---

²⁸ Tanulságos összehasonlítani ezt a magatartást Ábrahám gondosságával Izsák társának kiválasztásakor (1Móz 24. feje.)

²⁹ Lót leányainak vérfertőző viszonyából származott két, a későbbi zsidósággal rokon népcsoport: a moábiták és az ammoniták (későbbi történetüket lásd a zsidó honfoglalásnál).

3,15) – senkije és semmije nem maradt.

Összegzés

Lót szomorú élettörténete nagy tanulság minden kor hívő emberének a szeretteinkért érzett felelősség és környezettünk, a minket érő befolyások megválasztása tekintetében. Ez a jól induló, de az anyagiasság miatt megbicsaklott, következetlen élet még jobban kidomborítja Ábrahám engedelmisségének, állhatatos hívő magatartásának nagyszerűségét és értelmét. Az Újszövetség párhuzamot von a Lót korabeli állapotok és a történelem végén élő emberiség állapota között: „*Hasonlóképen, mint a Lót napjaiban is lett...*” (Lk 17,28) A hasonlóságot nyilván nem csupán a körülményekben ismerhetjük fel (erkölcsi állapotok, anyagi jólét), hanem abban is, ki hogyan viszonyult mindehhez: mindenkinek el kell döntenie, hogy Ábrahám, Lót vagy a szodomabeliek példáját kívánja követni.

3.2 Izsák³⁰

Izsák Ábrahám megígért utóda volt, aki hosszas várakozás (25 év!) után, isteni csoda útján született meg. Féltestvére, Ismael ekkor már 14 esztendő volt, és mind ő, mind Hágár féltékenyen figyelték a kisleány növekedését. Amikor Sára észrevette rosszindulatukat, tarthatatlan lett a helyzet a felemás családban. Ábrahám Isten határozott útmutatását követve, ugyan nehéz szívvel, de elbocsájtotta táborából Hágárt és a fiát. Innentől Izsák Ábrahám egyetlen törvényes utóda maradt. Az idős pátriárka minden bizonnyal hatalmas szeretettel és féltő gonddal nevelte gyermekét, megosztotta vele bölcsességét, istenfélelmét és emberszeretetét.

A négy pátriárka közül Izsákról olvashatunk a legkevesebbet, de ez alapján is egyértelmű, hogy nem véletlenül került a hithősök közé (Zsid 11,9. 20).

A Biblia a következő nagy hitbeli döntéseket jegyezte fel vele kapcsolatban:

1) 1Móz 22. fejezetének leírásából közvetve kiderül, hogy amikor Isten az ő megáldozására szólította fel apját, Ábrahámot, akkor Izsák már erős ifjú lehetett (lásd pl. a fahordás tényét). Édesapja éppen 100 évvel volt idősebb nála. Noha az ifjúnak nyilván módjában állt volna elmenekülni az oltárra helyezés elől, nem tette meg, de arról sem olvashatunk, hogy dulakodott vagy veszekedett volna atyjával. Sokkal inkább elképzelhető, hogy tudatosan és önként vállalta fel

---

³⁰ Nevének jelentése: „*Örömet szerzett nekem az Isten*” (1Móz 21,6 pontosított fordítása.)

megkötözését és égőáldozati szerepét. Kivételes istenfélelme, engedelmissége az előre megjövendölt Messiás előképévé avatta.

2) Házasságkötésénél apja éppen az ő érdekében ragaszkodott az isteni elvekhez, és ezért távoli vidékről, az igaz hitet követő rokonsága köréből hozatott neki feleséget. A gondviselésre való ilyen mértékű támaszkodás nemcsak Ábrahám hitét bizonyítja és dicséri, hanem Izsákét is, aki el tudta fogadni, hogy a választás egy istenfélő szolgán keresztül történjék meg, az ő személyes jelenléte nélkül. Bizalmának jutalma nem maradt el, hiszen Isten olyan társat rendelt számára, akivel évekkal később is meghitt közösségben élt, és aki feledtetni tudta vele szeretett édesanyja halálát (lásd 1Móz 24. fejj.; 26,8).

3) Izsák életének pozitív döntései között kell megemlékeznünk arról is, hogy apja hibájából tanulva kész volt 20 évet várni a gyermekáldásra, anélkül, hogy emberi megoldásokat keresett volna. A Biblia erről külön nem tesz említést, csak azt írja le, hogy Rebeka meddő volt, és Izsák sokszor, kitartóan imádkozott érte, egészen az isteni segítség megérkezéséig (1Móz 25,21).

Azonban Izsák élete sem volt mentes a hibáktól:

1) Ábrahám korábbi ismert, rossz választását követte, amikor immár felnőtt férfiként ő is letagadta és hűgának mondta szeretett feleségét, csak hogy saját életét megvédje (1Móz 26,7). Megdöbbentő a tanulság: egy szülő negatív példája a gyermek mintakövetése révén mennyire gyakran és erőteljesen köszön vissza az utódok életében.

2) Szinte beláthatatlan következményei lettek annak, hogy ikerfiai között – érzelmi okokból, mert az egyiket jobban szerette a másikinál – különbséget tett (1Móz 25,28). Elfogultságát akkor is kimutatta, amikor Isten útmutatásával ellentétben az elsőszülötti áldást Ézsaura akarta kimondani Jákob helyett. Különbségtévő szeretetével nagyban hozzájárult kisebbik fia, Jákob erkölcsi bukásához, valamint az egész család békességét feldúló érzelmi megosztottsághoz (lásd később).

Nomádok Kánaánban

A Biblia leírása alapján rekonstruálhatjuk a pátriárkák kánaáni tartózkodásának főbb állomásait. Úgy tűnik, hogy ún. félnomád életmódot folytattak. A mezopotámiai nomadizmus eltért a „klasszikustól”, mert alapvetően kisállattartásra (juh, kecske, szamár) korlátozódott. Elsősorban a szamár víz- és táplálékigénye jelölte ki azt a területet, amelyen belül mozogtak. (Ez általában egy 40–50 kilométeres körzetet jelentett.) A korszak legjelentősebb történeti forrása Szinuhe története,

aki az Egyiptomi Birodalomból politikai okok miatt menekülő, magas rangú tisztviselő volt. Beutazta az ókori Kánaán és Szíria területét, eközben feljegyzéseket készített. Kánaánt – a Bibliával egybecsengően – termékeny, nomád és félnomád népek által lakott tartománynak írta le, ahol a gazdagság fokmérője az állatállomány mérete volt.

A Biblia a pátriárkákkal kapcsolatban több helyen is megemlíti a háziasított tevét. Ezt a korábban képtelennek és kortévesztőnek tartott állítást a legújabb kori palesztinai telepásatások igazolták, ugyanis nem egy esetben előkerültek a háziasított teve csontmaradványai.

A Biblia által a pátriárkák központi településeként említett Hebron, amelynek közelében Ábrahám sírkamrát is vásárolt, a régészeti feltárások szerint valóban lakott volt ezekben az évszázadokban. A Jeruzsálemtől kb. 32 kilométerre, déli irányban fekvő település 920 méterrel a tengerszint felett található. Az itt lehulló évi kb. 300–450 mm csapadék és az egyéb éghajlati adottságok miatt a korai időktől fogva alkalmas volt mind az állattartásra, mind a földművelésre. Kezdetben csak egyszerű menedékként szolgált, de később fallal körülvett település lett. Lakói i. e. 1900–1600 között alapvetően pásztorkodásból éltek. Ezt igazolja egy a településről előkerült agyagtábla is, amely egy korabeli pásztor számadása lehet.³¹

3.3 Jákob

Jákob neve alapvetően születése körülményeire utalt: „*sarkot megragadó*” vagy „*ügyeskedő, csaló*” (1Móz 25,26), de találóan jellemezte a felnőtt Jákob személyiségét is. Egész életét végigkísérte az ügyeskedő, számító, alapvetően a maga erejében bízó férfi küszködése, aki bár igyekezett Istenre támaszkodni, mégis gyakran választotta a biztosabbnak, gyorsabbnak tűnő, önmaga erejére, bölcsességére építő megoldást. Sok keserűség és szenvedés származott jellemének ebből a gyengeségéből, mígnem egy nagy hitbeli küzdelem után összetörve és újjászülve más emberré lett. Ezt az óriási átalakulást egy névváltozás is kifejezte: „Csalóból” Izrael, azaz „*Isten harcosa*” lett (1Móz 32,28).

Jákob első családja

Húsz év türelmes várakozása után Izsáknak ikerfiai születtek. Bár Ézsau (nevének jelentése: szőrös, nyers, durva) látta meg elsőként a napvilágot, Isten mégis öccsét, Jákobot jelölte meg az elsőszülötti áldások örököseként³² (1Móz 25,23). Az Úr választása nem véletlenszerűen esett a

³¹ Ephraim Stern et al.: *The New Encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land*, I–IV. köt., Simon & Schuster, New York; The Israel Exploration Society & Carta, Jerusalem, 1993, 606–609. o.

³² Az elsőszülötteknek járó áldás a pátriárkák korában a legfőbb értéknek számított. A többi örököshöz képest tulajdonuk kétszeres részt foglalt magában az atyai vagyonból, emellett ők lettek a család vezetői, papjai is. Főképpen az utóbbi ígéret bírt különleges értékkel, hiszen ez Isten Ábrahámnak adott áldásait és ígéreteit foglalta magában.

kisebbségi fiúra. Ézsau vakmerő, érzelmi-indulati ember volt, Jákob szelíd, céltudatos és okos. Izsák Ézsaut, Rebeka Jákobot kedvelte jobban. Óriási hiba volt a szülők részéről, hogy ezt a két – egymástól annyira eltérő jellemű – fiatalembert nem egyformán szerették, és ezzel a köztük lévő, természetük különbségéből is fakadó ellentétet tovább mélyítették. Meggondolatlan elfogultságuk olyan tragédia kezdete lett, amely a mai napig megszívlelendő tanulságokat rejt a többgyermekes szülők számára.

Ézsau negyvenévesen megnősült. A pogány népek szokásait követve – az utódok biztosítása érdekében – egyszerre két feleséget is választott, akik ráadásul hettiták voltak, tehát nem követték Ábrahám és Izsák Istenét. Izsák és Rebeka nehezen fogadták el fiuk házasságát, „*megkeseredett a lelkük*” az ebből származó konfliktusok miatt (1Móz 26,35).

Az alapvetően otthoni munkákat és földművelést végző Jákob egy alkalommal éppen ételt főzött, amikor a vadászból éhesen hazatérő Ézsau enni kért tőle. A fiatalabb fiú – nevéhez és céltudatosságához híven – egy cselt eszelt ki, hogy legfőbb vágyát, az Isten által neki ígért, de egyelőre teljesebben nem látszó elsőszülöttségi áldást megszerezze. Csak azzal a feltétellel volt hajlandó főzeléket adni fáradt és mohó bátyjának, ha az cserében lemond erről az értékes jogáról. Méltánytalan volt ilyen hatalmas árat kérni egyetlen tál ételért, ugyanakkor könnyelműség volt a durva ajánlat elfogadása is. Ézsau nem becsülte sokra az elsőszülöttséggel járó isteni áldásokat, így valójában nem is volt méltó rájuk. A testi szükséglet parancsa erősebbnek bizonyult benne az Úr által felkínált szövetségnél (Zsid 12,16). Nyilván ezt a tulajdonságát, az istenfélelem hiányát látta előre a Mindenható, és ezért jelentette ki, hogy a másik fiú lesz az áldások örököse. Jákob, az „ügyeskedő”, minden bizonnyal jól ismerte bátyjának azt a gyengeségét, hogy a testi kívánságok ilyen erővel hatnak rá, és becstelenül éppen ezért próbálkozott ezen a módon célja elérésével.

A történetből az is kitűnik, hogy Jákob – testvéreivel ellentétben – nagyon értékesnek tartotta az elsőszülöttségi áldás elnyerését, az Istennel kötendő szövetségben járást. Még a hétköznapi munkavégzés, így a főzés közben sem felejtkezett el róla, azon töprengett, hogyan juthatna közelebb hozzá. Kitartása, szíve vágya alapvetően jó volt ugyan, de nemtelen eszközökkel közelített célja eléréséhez. Nem várta meg Isten megoldását, hanem az első számára „kedvező” alkalommal cselekedett. Maga látott hozzá, hogy célját megvalósítsa. (Ugyanaz a tipikus emberi gyengeség jellemezte, amellyel már eddig is találkozhattunk a bibliai történetek során: a türelem hiánya.)

Amikor aztán a halálát közel érző, meggyengült látású Izsák elérkezettnek látta az időt, hogy az áldást ünnepélyesen kiadja gyermekeinek, a család minden tagja olyan hibát követett el, amely

beláthatatlan következményekkel járt:

– Hibázott Izsák, aki bár jól tudta, hogy Isten a kisebbik fiát választotta, mégis a nagyobbikat szerette volna elsőszülöttként megáldani. Meglepő módon közelebb állt szívéhez a nyers természetű Ézsau, aki mindig a „szája íze szerint” tudta elkészíteni a vadételt (1Móz 25,28).

– Hibázott Ézsau, aki nem akart arra emlékezni, hogy öccse javára egyszer már ünnepélyesen lemondott az elsőszülöttségi jogáról. (Akkor távolinak és bizonytalannak tűnt ez az esemény, ám most, amikor elérhető közelségbe került, megnőtt az áldás értéke az ő szemében is.)

– Hibázott Rebeka, aki a kisebbik fiát szerette jobban, ezért – noha Isten ígéretét kívánta valóra váltani – elfogult szeretetében nemtelen eszközöz, a csaláshoz folyamodott. Házastársát és idősebb fiát megkerülve, őket kijátszva cselekedett. Mennyivel egyszerűbb és tisztább lett volna, ha aggályait feltárja az előtt az ember előtt, akit ifjúkora óta szeretett. Hány és hány emberi kapcsolat, házasság mérgeződik meg a mai napig is az őszintétlenség, a ki nem mondott megbántottság, az eltitkolt gondolatok és cselekedetek miatt. Rebeka ezzel szemben ravasz tervet eszelt ki, amellyel eloszlatta a Jákobban felmerülő racionális aggályokat (1Móz 27,8–13). Helytelen döntésének negatív következményei hamarosan beértek. Megbántotta házastársát, elveszítette Ézsaut, és kisebbik fiát is, akinek ezek után bátyja haragja elől menekülnie kellett a szülői házból, ezért soha többé nem látta őt viszont.

– Hibázott Jákob, aki nem a bűn elkövetésétől félt, hanem a lelepleződéstől. Nem erkölcsi aggályai voltak, hanem gyakorlati szempontokon vívódott. Végül édesanyja ösztönzésének engedve és ötletét követve álcázta magát, s „Ézsauként” besétált vak édesapjához. Hogy Izsák gyanakvását eloszlassa, többszörös hazugságba keveredett. Mindebbe még Istent is belevonva (1Móz 27,20), lelkiismeretét elhallgattatva, konokul haladt célja felé. A vak Izsák minden kérdése egy-egy akadály lehetett volna a bűn elkövetésének útjában. Ahogy Isten korábban bűnbánatra próbálta készíteni Ádámot és Káint, most ugyanúgy küzdött Jákob lelkéért is. A vak Izsák aggályai mind-mind Jákob lelkiismeretét szólították meg. Az ismétlődő, gyanakvó kérdésre: „*ki vagy te fiam*”, a természetes válasz a „Jákob” lett volna – azaz én vagyok, a „csaló”, és „íme, éppen most is, megint csalog”. Mégsem mondta ki az igazságot. Óriási harcot vívott önmagával, de e küzdelemben elbukott. Végül ugyan elérte, amit akart, de nem lett benne tiszta öröme. A hön áhított áldást elnyerte, azonban családját, apja és bátyja bizalmát, édesanyja jelenlétét elveszítette. El kellett menekülnie, nincstelen földönfutóvá vált. Emberileg egyetlen reménye maradt: Rebeka tanácsát követve elindult, hogy megkeresse Háránban maradt rokonait.

Az Úr azonban a csalás ellenére sem hagyta magára Jákobot. Erre a meg nem érdemelt kegyelemre egyedül az szolgálhat magyarázatul, hogy Isten, aki az indítékokat is ismeri, látta Jákob szívét, a benne rejlő jó lehetőségeket. Tudta, hogy nem az elsőszülöttségből származó anyagi előnyök, hanem az áldás, az elhivatás örököse szeretett volna lenni. Nemes célok vonzották, de ügyeskedő jellemét követve nemtelen eszközökkel kívánta elérni azokat. Isten a szándékra való tekintettel vehette védelmébe a most már megalázott, összetört és jövője felől is teljes bizonytalanságban lévő fiatalembert. A mindent előre ismerő Úr előtt nem volt elrejtve, hogy az életében ezután következő próbák és küzdelmek – mert tette következményeit viselnie kellett – megtisztítják majd jellemét, és így az áldások méltó örököse lesz.

Közvetlenül a csalás után már az isteni gondviselés mentette meg Jákob életét, mert *„éppen csak kiment Jákob az ő atyjának, Izsáknak színe elől, az ő bátyja, Ézsau is megjött a vadászatból”* (1Móz 27,30). Ézsau hatalmas haragra lobbant öccse iránt, amikor értesült a történekről. Halálra kereste Jákobot, hogy bosszút álljon rajta. A „csaló” azonban már messze járt, menekült észak felé.

Nem sokkal ezek után Jákob Bételnél különös látomást kapott. Isten biztosította őt személyes gondviseléséről, és az elsőszülöttségi áldást is megismételte (1Móz 28,12–15). A hontalanná vált fiatalembernek bizonyára hatalmas erőt és vigasztalást adott ez a megkeresés, hiszen joggal érezhette úgy, hogy csalásával méltatlanná vált az Úrral való szövetségre.

Jákob Háránban

Háránban, Ábrahám családjának korábbi állomáshelyén éltek Jákob anyjának, Rebekának a rokonai, ahol Jákob végül menedékre és családra lelt. Hamarosan megszerette nagybátyja fiatalabb lányát, Ráhelt, de a kor szokása szerint bizonyítania kellett, hogy képes a leendő család fenntartására. Vagyontalan volt, így az ő helyzetében ez az igazolás csak úgy volt lehetséges, hogy hetévi szolgálatot vállalt leendő apósánál. A hét év letelte után sor került a várva várt házasságkötésre, de a nászéjszakán keserű csalódás érte Jákobot. Most neki kellett megtapasztalnia, hogy milyen az, amikor valakit érzelmeiben kegyetlenül megcsalnak. Az éj leple alatt ugyanis nem a szeretett lányt, hanem annak nővérét, Leát vezették lefátyolozva sátorába. Mire észrevette a cserét, a házasság már megpecsételtetett, és ez a sorsát egész életére egy olyan asszonyhoz kötötte, akit nem szeretett, és akinek közös életükben az volt az első cselekedete, hogy becsapta őt.

Megrázó tanulság lehetett ez Jákobnak, annál is inkább, mert lehetetlen, hogy ne idézte volna fel

benne mindez a saját korábbi csalását. Annak idején ő is az élet egyik legnagyobb áldását vette el bátyjától úgy, hogy visszaélt apja vakságával. Most tőle lopták el legtisztább érzéseit, kihasználva az éjszaka és a fátyol általi „vakságát”. Minden bizonnyal a korábbi, bételi bűnbánatánál is mélyebben átérezte korábbi tettének súlyát, és azt a fájdalmat, amelyet szeretteinek okozott.

Jákob ezután – talán „jogosnak” érezve megcsalattatását és bűnhődését – nagy türelemmel újabb hét évet szolgált ravasz apósánál Ráhelért, majd további hat évet a saját vagyonáért. Összesen tehát húsz évet töltött Háránban, amikor Isten felszólította, hogy térjen vissza ősei földjére, Kánaánba. Ekkorra már négy felesége,³³ tizenegy fia és egy lánya, sok állata és szolgája volt. Jákob végül családjával együtt titokban hagyta el Lábán házát, mert nagyon jól tudta, hogy apósa saját jószántából nem engedné el őket. Lábán valóban fegyveresekkel indult a menekülők keresésére, de Isten közbelépésére végül szabadon folytathatták útjukat Kánaán felé. 1Móz 31. fejezete megörökíti Jákob és Lábán párbeszédét, amelyből kiderül, hogy apósa nagyon sokszor élt vissza veje nehéz helyzetével, s amiben csak lehetett, megcsalta őt. Jákob így saját jellemgyengeségét láthatta viszont a máséban, és el kellett szenvednie annak következményeit is. Ez a kemény lecke lassan megtanította arra, hogy ügyeskedései helyett Isten segítségére támaszkodjon, és az egyenes utat kövesse.

Nuzi agyagtáblái

Nuzi ókori városát a mai Irak területén fekvő Yorghan Tepével azonosítják. A településről kb. 5000 agyagtábla került elő, amelyek az i. e. 15–14. századra keltezhetőek. A hurrita adminisztrációs központ bibliai régészeti jelentőségét az adja, hogy a cseréptáblák számos olyan korabeli szokásjogot rögzítenek, amelyek párhuzamait a Bibliából ismerjük.

„A következő példa világosan mutatja, hogyan támasztják alá ókori feljegyzések a bibliai történeteket. Egy Nuziból származó adoptálási szerződés tájékoztat bennünket az örökbefogadás szabályairól. Egy Nashwi nevű gazdag ember fiává fogadta az ifjú Wullut. Az örökbefogadott fiatalembernek köteleznie kellett magát, hogy... nevelőapját... haláláig eltartja. Nashwi halála után Wullu öröklő a családi vagyont, beleértve a család bálványisteneit is, ha Nashwinak nem születik fia időközben. Ha fiai születnének, akkor az örökbefogadott fiú a vér szerintiekkel egyenlő arányban osztozik az örökségen, de a családi bálványok a fiak tulajdonában maradnak.

Más szövegek arról tájékoztatnak, hogy az örökbefogadott fiúnak a nevelőapja lányától született gyermekei a nevelőapa gyermekeinek számítottak annak egész életében. Ha ezt a helyzetet alkalmazzuk Jákobra és Lábánra, teljes összhangot a bibliai történet és a nuzi szövegek tükrözte

---

³³ A kor szokásainak megfelelően – a minél több utód érdekében – a feleség mellé egy szolgálány (ágyas) is járt. Így lett Jákobnak 2 felesége és 2 ágyasa.

állapotok között. Úgy tűnik, Lábánnak nem voltak fiai, mikor Jákob a családhoz érkezett, ezért fiává fogadta. Jákob feleségül vette Lábán lányait, de Jákob fiai apósa gyermekei maradtak annak haláláig (*IMóz 31,28. 43*). Később Lábánnak fiai születtek (*IMóz 31,1*) és ez a körülmény megváltoztatta Jákob és feleségei jogi helyzetét a családban. Ezért nem volt joguk magukkal vinni a családi isteneket, amikor elhagyták Lábán házát. Ezt a tényt mind Jákob, mind Lábán elismerték (*IMóz 31,30–32*).

Az is szokás volt a nuzibeli szövegek szerint, hogy a hozomány részeként a férjhez adott leányoknak egy-egy szolgálólányt is adtak, pontosan úgy, ahogy Jákob is kapott Lábántól mindkét feleségével egy-egy szolgálólányt (*IMóz 29,24. 29*).³⁴

Úton hazafelé – küzdelem a Jabboknál

Kánaánba érve, a Jabboknál, a Jordán egyik mellékfolyójánál Jákob arról értesült, hogy bátyja, Ézsau, 400 fegyveres emberrel vonul felé. Egyértelművé vált, hogy az idősebb testvér nem felejtette el az évtizedekkel korábban esett sérelmet, s nem bocsátotta meg öccsének az elsőszülöttségi áldás elvesztését. Nem az üdvözlés, hanem a pusztítás szándékával közeledett. Ézsau – akire Jákob távollétében szülei minden vagyona szállt – feltehetően azt is gondolta, hogy testvére igényt tart a saját részére, sőt esetleg a kicsalt kétszeres örökrészre is, ezért tért vissza Kánaánba.

Jákob ismerte Ézsau természetét, azt is jól tudta, hogy korábban adott okot a haragra, ezért – hűen önmagához – minden tőle telhetőt megtett, hogy családját és magát megvédje. Megszokott leleményessége most sem hagyta cserben:

- egy-egy kis csapat állatot küldött előre ajándékként;
- egymás után, több hullámban küldte ajándékait, hogy fokozatosan megnyihátse Ézsau lelkét, s nyilvánvalóvá tegye, hogy nincsenek anyagi szükségletei;
- az ajándékot kísérőknek „*a te szolgálként*” kellett Jákobra hivatkozniuk, amellyel kifejezték, hogy az ajándékokat küldő elismeri Ézsau előjogait.

Jákob azonban ennél is továbbment intézkedéseiben. A család biztonsága kedvéért kettéosztotta seregeit, így ha az egyikre rátámadnának, a másik időt nyerhet. Családját a folyó túlsópartjára menekítette, ő maga pedig egyedül maradt. Az adott helyzetben ember ennél többet nem tehetett, ennél leleményesebben, ügyesebben nem járhatott volna el. Jákob azonban már nem a régi Jákob volt, ebben a nehéz órában különösen szükségét érezte annak, hogy Istenbe kapaszkodjon. Imádsága önmagával és Istennel vívott kétségbeesett küzdelemmé vált. Nem értette az Úr

³⁴

Siegfried Horn: *A bibliai régészet XX. század eleji feltárásai*, Bibliaiskolák Közössége, Budapest, 1990, 9. o.

szándékát. Az eltelt húsz év alatt számtalanszor megbánta bűnét, Isten ígéreteit és áldásait bírta, majd kifejezetten az Ő parancsára érkezett haza Kánaánba. Ézsau most mégis az életére tör.

Imádság közben azonban Jákob helyzete egyszerre még kilátástalanabbá vált: váratlanul megtámadták. A sötétből egy férfi bukkant elő, akivel tusakodni kezdtek. Jákob számára úgy tűnt, hogy Isten végleg elfordult tőle, és magára hagyta őt. Nem oltalmazza többé, noha éppen Őt keresi.

A lelki, majd fizikai küzdelemtől végletekig elgyötört Jákob számára reggelre kiderült, hogy ellenfele természetfölötti lény, voltaképpen magával Istennel harcol. Ez a felismerés azonban nemhogy eltávolította volna, hanem még közelebb vitte Teremtőjéhez. Az átélt tapasztalatok, nehézségek és a jelenlegi szorongatás hatására minden korábbi bűnbánatánál tisztábban látta saját jellemét és helyzetét, valamint Isten nagyságát. Vágyta, hitte és igényelte Isten ígéreteit. Két kézzel, kétségbeesetten kapaszkodott mennyei ellenfelébe, és áldásért, kegyelemért, hite, személye elfogadásáért könyörgött. Ekkor tette le végleg sokéves bűnének terhét, magában bízó, ügyeskedő természetét és Jákob nevét. Isten ettől kezdve győztes harcosának nyilvánította és „*Izraelnek*” nevezte el. Innentől Jákob-Izrael megtanult hinni Isten ígéreteiben – akkor is, ha azok beteljesedése lehetetlennek látszott, akkor is, ha csak lassan teljeseztek, és akkor is, amikor úgy tűnt, mintha maga Isten is ellene fordult volna.

A Biblia szerint éppen ez az „irracionalitás” adja az igazi hit lényegét: „*A hit pedig a reménylett dolgok valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés.*” (Zsid 11,1) Ez hiányzott korábban Jákob életéből, és ez idézte elő egykori bukásait is. A Jabboknál töltött éjszakai hitküzdelem („Jákob éjszakája”) után azonban más emberré lett. Küzdő imádsága minden igazán hitre jutott ember közös tapasztalata. Csak az képes Istenre támaszkodó életet élni, aki egyszer teljes mélységében megértette az önnön gyarlósága és Isten tökéletessége közt húzódó, emberileg áthidalhatatlan távolságot, aki kész arra, hogy mindezeket látva, saját erejéből élt élete csúfos kudarcait beismerje, énjének összezúródását felvállalja, és mindennél jobban vágyja, könyörögje és akarja az Istenben elrejtett élet békességét.³⁵

Jákob új életet kapott Istentől, ugyanakkor sok szenvedést kellett még átélnie további életében is: szeretett felesége, Ráhel halálát, lányának, Dinának tragédiáját, fiai erkölcstelenségét, kedvenc gyermeke, József elvesztését. Nem volt állandóság az életében, nyájait követve vándorolt Shikem, Bétel és Hebron környékén. Amikor tizenhét évvel halála előtt az egyiptomi fáraó a kora után érdeklődött, így foglalta össze életét: „Az én *bujdosásom esztendeinek napjai százharminc*

³⁵ Jákob hitharca, küzdelmes imádsága, jellemének átformálódása a Biblián belül olyan példává vált, amelyre az egész Ószövetség visszatérően hivatkozik. Lásd pl. *Ésa 59,20, Mik 5,7*; illetve Vankó Zsuzsa: A küzdő imádság című

esztendő...” (1Móz 47,9)

3.4. József

József (nevének jelentése: „Isten gyarapítson”) élete Jákobéhoz hasonlóan a hit erejéről tanúskodik. Az apa életében azt a változást szemlélhettük, ahogyan csalóból Isten harcosává vált, a fiú története pedig azt bizonyítja, hogy annak is szüksége van a hitre, aki eredendően jól indul, hiszen az élet megpróbáltatásai közepette csak így őrizheti meg jelleme tisztaságát minden körülmények között. József életútja szélsőséges körülmények között vezetett. Megtapasztalta, milyen apja kedvenc gyermekéből rabszolgasorba kerülni idegen földön, mit jelent igaztalanul megvádoltatni, éppen akkor, amikor ellenáll a kísértésnek. Azt is átélhette, milyen ugyanazon nap reggelén rabként ébredni a börtönben, és kormányzóként, Egyiptom uraként nyugovóra térni. Mindezen körülmények között hűséges tudott maradni önmagához, hitéhez, a becsületességhez és legfőképp Istenhez.

József gyermekora

József Jákob tizenkét fia közül az utolsó előtti volt. Ráhel-től, kedvenc feleségtől született, aki később második fia, Benjámín születésébe belehalt. Jákob megkülönböztetett figyelemmel vette körül jó adottságokkal megajándékozott, szelíd természetű fiát, amit igen meggondolatlan módon ki is mutatott: A korabeli viszonyok között jelentős értékkel bíró, drága, többféle színből szőtt, hosszú ujjas öltözetet vett neki, amellyel felkeltette a másik három feleségtől származó féltestvérek irigységét és ellenszenvét. Megdöbbenő, hogy a nevelés terén Jákob mennyire nem tanult szülei hibájából.

A testvérekben élő ellenszenvet csak tetézték azok az álmok, amelyek szerint Józsefre nagy dicsőség vár, s az egész család meghajol majd egyszer előtte (1Móz 37,5–11). Ráadásul a cifra ruhában, megkülönböztetett módon élő fiúcska sokszor rossz híreket vitt apjának testvérei kicsapongásairól is. Így a tizenegy idősebb testvér, amikor alkalom adódott rá, távol az apai háztól és József kiszolgáltatott helyzetével visszaélve, meg akarta őt ölni. Végül „megelégedtek” azzal, hogy eladták Egyiptomba rabszolgának.

Az eset feltehetően a Gileádból jövő karavánúton történt, amely Egyiptomba vezetett. A kereskedők főként a gyógyászatban és a balzsamozásnál használt termékeket szállították itt a

birodalomba. A Biblia kétféle elnevezést is használ a Józsefet megvásárló kalmárookra (1Móz 37,28). Az izmaelita kifejezés nem népnévként, hanem tágabb értelmű gyűjtőfogalomként értendő, jelentése akkoriban egyenértékű volt a kereskedővel. A karaván utasai azonban nemzetségüket tekintve midianiták voltak. A testvérek meglehetősen olcsón, 20 ezüstért – tehát áron alul – adták el Józsefet. Akkoriban egy fiatal rabszolgafiú átlagértéke 30 ezüstpérez volt.

Az egyiptomi rabszolgasors, amit a testvérek Józsefnek szántak, a várható következményeket tekintve gyakorlatilag egyenértékű volt a halállal. Indítékaik mibenlétét, irigységüket, féltékenységüket a „*meglátjuk, mi lesz az ő álmaiból*” (1Móz 37,20) szavaik árulják el.

A hazatérő fiúk kegyetlenül becsapták édesapjukat, Jákobot. Azt hazudták neki, hogy öccsüket vadállatok tépték szét. Bizonyoságként magukkal hozták József általuk széttepett és vérrel mocskolt, gyűlölt cifra ruháját is. Jákob fájdalma határtalan volt, és az évek múlásával sem enyhült. Sejtelve sem volt arról, hogy fiai ugyanúgy becsapták őt és kijátszották érzelmeit, mint annak idején ő maga tette apjával, Izsákkal. A tíz fiút inentől kezdve összekötötte a gyilkos titok, a hazugság, amely azonban egyre jobban égette lelküket.

Potifár házában

József becsületes magatartása Egyiptomban meghozta gyümölcsét. Noha rabszolga volt, szorgalma és az azt kísérő isteni áldások felkeltették gazdája figyelmét, aki a testórség parancsnoka volt. Hamarosan megbízták az egész ház ügyeinek irányításával. Amikor azonban József a ház asszonyának közeledését elutasította, amiért az bosszúból feljelentette őt, a fiatalember sorsa ismét rosszabbra fordult, börtönbe került.

Megint méltatlanul, ártatlanul kellett szenvednie.³⁶ Véltlensége minden bizonnyal mások számára is egyértelmű volt, hiszen ha hitelt adtak volna az asszony vádjainak, akkor halállal büntették volna a rabszolga vakmerőségét. A felmentés lehetetlennek tűnt, az előkelő nő meghazudtolásával lett volna egyenértékű. Potifár köztes megoldásként választotta a fiatal szolga bebörtönzését.³⁷

A börtönben

---

³⁶ József szelíd alázata, ártatlanként elszenvedett vádoltatása és a meghurcolások közben tanúsított istenfélelme Jézus életének ismert mozzanatait juttatják eszünkbe.

³⁷ Hogy maga Potifár is tisztában lehetett felesége csapodár természetével, arra a Biblia utal. Amikor Józsefet a ház gondviselőjévé tette, egyetlen dologra hívta fel nyomatékosan a figyelmét – noha sokkal kézenfekvőbb kísértések is lehettek volna egy szépreményű rabszolgafiú számára –, és ez a felesége személye, illetve a tőle való távolságtartás volt (lásd 1Móz 39,9).

József a börtönben sem csüggedt el, nem süllyedt önsajnálamba, nem fordult el Istentől, nem lázadt fel ellene, nem vonta kérdőre az álmok beteljesedésének elmaradásáért. Ellenkezőleg, megpróbálta ezen a helyen is megtalálni a feladatát: mások szenvedésének enyhítése kötötte le a figyelmét. Kitartóan várta az ígéretek teljesedését. (Mennyire másképpen viselkedett az állhatatosságát próbára tévő helyzetben, mint fiatal korában atyja, Jákob.) A börtönben hamarosan a rabtartók segéde lett, így találkozott össze a fáraó két vizsgálati fogságban lévő főemberével is, akik álmodtak. József Istentől hitet téve megfejtette azok értelmét. Magyarázatát az idő ugyan igazolta, de kérése és jótette ellenére az udvarba visszatérő főpohárnok nem emelt szót József szabadsága érdekében. Tipikus emberi hibába esett: megfélemlített a háláról (1Móz 40. fejj.). József számára az álmok megfejtésekor felcsillant a szabadulás reménye, ez azonban a főpohárnok feledékenységé miatt – emberileg nézve – ismét tovatűnt. Mindezek után még két évet (!) töltött a börtönben. A keserű tapasztalat továbbra sem törte meg állhatatosságát. Nem vádolta Istent. Türelemmel várta a szabadulást és az ígéretek teljesedését.

Egyiptom uraként

József tizenhárom éve élt Egyiptomban rabszolgaként, amikor Isten a fáraónak is álmokat adott. Ez a különleges esemény hirtelen fordulatot hozott a rab fiatalember életében. Az álmok hét év bőségről, és azt követően hét év ínségről szóltak. A fáraó az álmok titkát csodálatosan megfejtő Józsefre bízta a jövő ismeretében szükséges előkészületek megtervezését és végrehajtását.

József így egyetlen nap leforgása alatt kikerült a börtönből, és a fáraó után Egyiptom első számú vezetője lett. A sorsában bekövetkezett váratlan fordulat, a hírnév, a vagyon – amelyek annyira képesek megszedíteni az emberi természetet – nem tették őt mássá, ugyanaz az istenfélő ember maradt, mint aki balsorsában is volt. Ezt a feladatát is becsületesen, szerényen és alázattal látta el.

A bőség éveiben termelt gabonát szorgalmasan összegyűjtette és az általa építtetett tárolókban elhelyeztette, majd a szükség éveiben a nép körében szétosztatta.

Ebben a magas hivatali tisztségében találkozott újra testvéreivel, akik az ínség második évében élelmiszerért érkeztek a birodalomba. Józsefre senki nem ismert rá bátyjai közül, ami természetes volt, hiszen az egykor 17 éves fiú ekkora már 39 éves férfivá érett, és gazdag egyiptomi öltözetben, rangjához illően jelent meg. A testvérek egyébként sem hitték, hogy József életben maradt, még kevésbé gondoltak arra, hogy Egyiptom ura lett. Mit sem sejtve hajoltak meg az „egyiptomi hivatalnok” előtt, beteljesítve ezzel József egykori álmát, amely ellen akkoriban rugódoztak, s ami

miatt saját öccsükre kezet emeltek. Döbbenetes, hogy éppen ők, akik az álom megvalósulása ellen cselekedtek, vitték mégis azt közelebb a beteljesedéshez. *„Mert semmit sem tehetünk az igazság ellen, csak az igazságért.”* (2Kor 13,8)

József és testvérei

Különös, hogy József nem árulta el testvéreinek azonnal, ki is ő valójában. Ehelyett – igen bölcsen – próbák elé állította bátyjait, hogy meglássa, mi lakik bennük, változtak-e az elmúlt huszonkét év alatt. A legérzékenyebb területen vetette őket vizsgálat alá, arra volt kíváncsi, mennyire él még bennük a féltékenység, az irigység.

A testvérek következő látogatása során, amikor legkisebb öccsük – József egyetlen, általa utoljára csecsemőként látott édestestvére –, Benjámín is velük volt, megpróbálta őket. Előbb, hogy esetleges féltékenységüket felgerjessze, kivételezett a fiatal fiúval, utóbb azonban halálos veszedelembé hozta őt. Azt figyelte, mit cselekednek bátyjai, kihasználják-e a mostani alkalmat arra, hogy megszabaduljanak apjuk másik kedvencétől is.

A tíz testvér nem tudva, hogy József érti szavaikat, nyíltan beszéltek egymás között. Szavaikból kiderült, hogy alapvetően megváltoztak. Minden mondatukból érződött a Benjámín és Jákob iránt érzett szeretetük, felelősségük. Nyoma sem volt már a régi féltékenységéből fakadó gonoszságnak. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy iszonyú büntudatuk van a korábban József ellen elkövetett gaztett miatt. Megtörten, sírva, magukat vádolva és Benjámint görcsösen védve próbáltak úrrá lenni nehéz helyzetükön. Végül teljesen megtörtek, és eljutottak az önfeláldozás vállalásáig (1Móz 44,32–34).

Ekkor József érkezettnek látta az időt, hogy felfedje kilétét. Testvérei a kezdeti félelem után megértették, hogy József bocsánata őszinte, tiszta szívből jövő, és hogy bűnük végső soron Isten hatalma és kegyelme által az idők folyamán jóra fordult. Lelkük, lelkiismeretük hosszú évtizedek óta először nyert feloldozást. A szétszakított család végre újra egyesült, és Jákob is visszanyerte elveszettnek hitt, legkedvesebb fiát.

József története az álmok és a gondviselés története. Isten minden akadály és nehézség ellenére véghezvitte akaratát. József küldetésére vonatkozó tervébe „előre bekalkulálta” a testvérek gyűlöletét és a rabság éveit is. Minden esemény, minden szenvedés ugyanazt a célt szolgálta: József és a választott nép javát. *„Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van...”* (Rm 8,28)

Összefoglalóan:

József egyiptomi tartózkodása alkalmas volt arra, hogy

- megmentse Egyiptomot és a hozzá tartozó Kánaánt – így Jákob családját is – az éhhaláltól;
- beváltsa Isten ígéretét József személyes életútjának felemelkedésével kapcsolatban;
- József Egyiptomban betöltött különleges szerepe révén Ábrahám utódai áttelepedjenek a termékeny, állattartásra is alkalmas Nílus-völgybe (Gósen földjére), és az ottani kedvező feltételek között nagy néppé váljanak;
- testvérei megjobbuljanak.

József töretlen hite és élettörténete tanulsága annak, hogy egyetlen ember is képes lehet történelmi mértékű tettekre, családja, nemzetek és a megváltási terv megvalósulásának szolgálatára, amennyiben Istenre támaszkodik, és minden körülmények között benne bízik.

A hükszozok³⁸

A Biblia nem említi név szerint a hükszozokat, azonban József története a bibliai kronológia alapján kapcsolódik ehhez a népcsoporthoz. A Biblia belső időrendje szerint József sok próbatétel után egy hükszozz fáraó főembere lett, Jákob pátriárka és családja pedig ugyanezen fáraó uralma alatt telepedett be Egyiptomba, ahol elindultak a nagy néppé válás útján, valamikor i. e. 1650 körül.

A hellenisztikus kori egyiptomi történetíró, Manethón, *hekau-haszutnak*, azaz „idegen uralkodóknak” vagy „ázsiaiaknak” nevezte azokat az északkeletről érkező jövevényeket, akik i. e. 1750–1700 körül, legyőzve az egyiptomi fáraókat, elfoglalták a Nílus-deltát, és a XV–XVI. dinasztiát alkották Egyiptomban. Az egyiptomi fáraócsalád megmaradt tagjai és az udvar délre, Thébába költözött, s a XVII. dinasztia uralkodóit adta. A párhuzamosan uralkodó fáraók pontos sorrendje nehezen rekonstruálható.

„Tutimaiosz. Uralkodása alatt, nem tudom, mi módon, ránk viharzott az isten, és váratlanul kelet felől ismeretlen fajtájú emberek nagy bátorságra kapván, országunk ellen hadba indultak, és harc nélkül, egyetlen rohammal, könnyedén elfoglalták, az ország uralkodóit leverték, majd városait vadul felégették, az istenek szentélyeit lerombolták, az ország lakóival a legellenségesebb módon viselkedtek, egyeseket lemészároltak, másoknak gyermekeit és asszonyait rabszolgaságba hurcolták. Végül maguk közül egy királyt is választottak, akinek neve Szalitisz volt. Ez Memphiszben

---

³⁸ A hükszozokról bővebben lásd: Nagy Viktória: A Biblia népei 2. rész – A hükszozok, *Sola Scriptura Teológiai Szakfolyóirat*, 2011/2.

uralkodott, az ország felső és alsó részét adókkal sújtotta, s a legalkalmasabb helyeken őrségeket hagyott. Leginkább a kelet felé eső országrészeket helyezte biztonságba... A szaiszi nomoszban igen alkalmas városra bukkant, mely a Nílus bubasztisi torkolatától keletre fekszik, s egy ősi vallásos tan értelmében Avarisznak nevezik. Ezt újjáépítette és falakkal felettebb megerősítette. Itt gyakorolta királyságát a nyári évszakban, innen mérte ki az élelmet és adta a zsoldot (katonáinak), s az idegenek rémületbe tartása végett itt gyakoroltatta őket szorgosan különböző fegyvergyakorlatokkal.”³⁹

A kutatók többsége ma már vitatja Manethón kb. 1400 évvel az események utáni, késői történeti feljegyzéseit. Szerintük a hükszoszok valószínűleg nem egy rohammal foglalták el Egyiptomot, hanem hosszú időszakon keresztül, lassan szivárogtak be a Nílus-deltába, ahol később megdöntötték a fáraók uralmát.⁴⁰ Ezt az álláspontot igazolná, hogy az egyiptomi történeti források szerint a hükszoszok korát megelőzően, már a XIII. dinasztia korától kezdődően (kb. i. e. 1780) számos idegen eredetű, nyugati sémi népcsoport élt a Nílus-deltában, akik részben hadifogolyként, munkásként, kereskedőként, katonaként vagy tengerészként kerültek a birodalomba. Utóbb a jövevények száma annyira felszaporodott, hogy könnyűszerrel átvehették az uralmat a meggyengült egyiptomi fáraóktól.

A hódítók pontos etnikai összetétele ma is vitatott. A nevek alapján többségében nyugati sémi (káánaíta vagy amorita) eredetűek lehettek, de voltak köztük más, indoeurópai népcsoportok is. A hükszoszok fővárosa a Manethón által említett deltavidéki Avarisz volt. Avarisz – a mai Tell ed-Dab’a – egy korábbi, de a hükszoszok által meghódított egyiptomi város alapjaira épült. A hódítók megerősítették és központjukká tették, területe kb. 2 km² lehetett. A főként kereskedelemről élő város egyik ékessége a hükszoszok által épített hatalmas méretű templom volt, amelynek falait színes falfestmények díszítették. Fogadalmi ajándékai között messze földről, Krétáról és a mükénéi knósszoszi palotából származó tárgyak is voltak.⁴¹

A hükszoszok merőben új típusú kultúrát hoztak magukkal Egyiptomba, amelynek kapcsolatai Szíria-Palesztina felé mutatnak. Bevezették a ló vontatta harci szekeret, az összetett íjat, valamint a vertikális szövőszék használatát. Új típusú kardjaik, nyílhegyeik, páncélzatuk és fémsisakjuk legyőzhetetlenné tette őket egy évszázadon át. A hükszosz uralkodók ugyanakkor átvették az egyiptomi uralkodói jelvényeket és megnevezéseket. Királyaik közül a következőket ismerjük:

³⁹ Harmatta János szerk.: *Ókori keleti történeti chrestomathia*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1964, 27. o.

⁴⁰ Ez az álláspont tükröződik pl. Alan H. Gardiner, John Van Seters, Manfred Bietak és a magyar Kákossy László műveiben.

⁴¹ A város a hükszoszok bukása után átépült, és Pi-Ramszesz néven II. Ramszesz egyik palotavárosa lett. Ez volt azon városok egyike, ahol a Biblia szerint József halála után Izrael fiai már mint rabszolgák dolgoztak (2Móz 1,11).

Szalitisz, Bnón, **Jakobher** (jelentése Jákob hegye)⁴², Hian (Jannasz), Apóphisz (I–III.?) és Hamudi.

A hükszozok hamarosan ellenőrzésük alá vonták a dél (Núbia) és északkelet (Kánaán–Szíria) felé irányuló kereskedelmet. Diplomáciai kapcsolataik egészen a messzi északig, Mezopotámiáig terjedhettek. Erre utal az az óbabiloni ékírásos táblatöredék, amely 2009-ben a hükszoz főváros egyik palotaudvarának kútjából került elő, és amely a Hammurápi óbabiloni király uralkodásának utolsó évtizedéből származó levélnek egy darabkája⁴³.

A bibliai József-történet utalásai a hükszoz korra

1) A bibliai kronológia szerint József éppen a hükszoz fáraók uralkodása idején, kb. i. e. 1690–1680 körül került az Egyiptomi Birodalomba.

2) 1Móz 39,1 külön kiemeli, hogy Potifár, a testőrparancsnok – akihez József rabszolgaként került – „egyiptomi” származású volt, mintha ez nem lett volna általános ebben az időben.

3) *„Palesztina éghajlati viszonyaiból könnyen megérthető, ha egy-egy ínséges esztendő vagy ilyen évek sora Egyiptomba kényszerítette őket. Az oda való átköltözésnek történelmileg alkalmas pillanata pedig lehetett a hikszozok uralma; az ő idejükben képzelhető el, hogy egy ázsiai idegen, József, fontos állami pozícióba kerüljön. A hikszozok kiűzése után viszont épp ellenkező lett a »jövevények« sorsa.”*⁴⁴

4) A hükszoz fáraók korában a régészeti leletek szerint is jelentős volt a sémi népek bevándorlása Egyiptomba.

5) 1Móz 45,10 – Gósen földjéhez közel volt a hükszoz főváros, Avarisz.

6) 1Móz 46,29; 50,9 – A lovakat a hükszozok honosították meg Egyiptomban.

---

⁴² A név szoros hasonlóságot mutat Jákob pátriárka nevével, de nem jelent személyazonosságot.

⁴³ Forrás: <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=24785>

⁴⁴ Tóth Kálmán: *A régészet és a Biblia*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1982, 62. o.